

lev

LEV BLADET NR. 2. MARTS 2015

Mennesker uden udviklingspotentiale?

- Pilen peger bagud mod de 'u-underviselige'

Landsforeningen
LEV

UDVIKLING FOR UDVIKLINGSHÆMMEDE

FOKUS

10

Anbragt i historien
- Stort og
bevægende værk

18

LÆS OGSÅ

Kommunale
besparelser
- Er de over-
hovedet lovlige?

Har du lyst til at bo i Landsbyfællesskabet Ølsted?

I den smukke landsby Ølsted på Fyn ligger 2 bosteder for udviklingshæmmede børn, unge og voksne: Midgård og Sophiagård-Elmehøjen. Her bor vi, går i STU og arbejder i beskyttede værksteder: Der er et økologisk bageri, et landbrug med køer, høns og får, et væver, et filteri og et lysdypperi.

Vi hygger os med hinanden i fritiden, går til fitness, fodbold og synger og danser folkedans sammen. Og så holder vi fælles fester som Sankt Hans og høstfest.

Vi arbejder ud fra Rudolf Steiners pædagogik.

Vi har pt. ledige pladser i børne-, unge- og voksengruppen.

Kontakt os for en snak eller et uformelt besøg:

Midgård - Hjem for udviklingshæmmede voksne

Ølstedgårdsvej 7 C, 5672 Broby. Dorte Hammeleff: 62 69 12 11, mail: dh@midgaardfyn.dk

Sophiagård-Elmhøjen - Hjem for udviklingshæmmede børn, unge og voksne - samt STU

Ølstedgårdsvej 9, 5672 Broby. Anja Grage: 62 69 22 00, mail: kontor@sophiagaard.dk

indhold

- 4 Kort nyt**
- 5 Leder** – Mennesker uden potentiale for at udvikle sig?
- 6 Udvikling eller ej**
– Jonas udvikler sig ikke nok til, at kommunen vil betale for det
- 10 Anbragt i historien** – Øjenvidner fortæller om forsorgen
- 18 Kommunale besparelser**
– Fif til handicapråd og kredse om, hvordan de kan angribe kommunernes spin
- 22 Bedre behandlingstilbud til sex-ofre**
– Ny guide skal sikre målrettet behandling
- 28 Ret og pligt** – Lasse Rydberg siger farvel og tak med indspark til LEV
- 30 Den eksperimenterende børnehave**
– Centerbørnehaven bruger et videnskabelig grundlag for arbejdet med børnene
- 37 Kronik** – Samfundets syn på personer med handicap gennem tiderne
- 45 LEV nyt**
- 46 Kort nyt**

Punkrockere med udviklingshæmning vandt det finske melodi grand prix

Finland stiller endnu engang med en opsigtvækkende repræsentant ved det internationale melodi grand prix, der finder sted i Østrig.

Punkrockbandet Pertti Kurikan Nimipäivät (PKN) sikrede sig nemlig sejren ved det finske melodi grand prix. PKN består af en række midaldrende fyre med Downs syndrom, og bandet har allerede opnået kultstatus i Finland.

Ved det finske melodi grand prix fik bandet således kun ti procent af juryens stemmer. Men da det blev tv-seernes tur til at komme med deres mening steg opbakningen til 37 procent, og PKN lagde sig solidt i front foran de nærmeste konkurrenter.

PKN's vindersang "Aina mun pitää" er med en længde på blot 87 sekunder også ret atypisk. Sangtitlen betyder, "altid skal jeg gøre ting". Og den handler om at blive nødt til at gøre ting, man ikke har lyst til – som for eksempel at tage opvasken.

Bassisten Sami Helle har fortalt den engelske avis The Guardian, at bandet ønsker at ændre folks opfattelse af udviklingshæmmede: "Vi vil ikke have, at folk stemmer på os, fordi de har ondt af os. Vi er ikke anderledes end alle andre. Vi er helt normale gutter med et mentalt handicap," siger han.

Bandet blev dannet i 2009 på en workshop for voksne med mentale handicap og fik kult-status året efter, da bandet udgav sin første EP. I 2012 var PKN omdrejningspunkt for dokumentarfilmen The Punk Syndrome, der portrætterede, hvordan handicappede lever og udtrykker sig gennem musikken. Og siden har punk-drengene turneret i Tyskland og Norge.

Finland har tidligere været repræsenteret af et i grandprix-mæssig forstand særligt band ved Eurovision med stor succes. Det skete i 2006, hvor metalbandet Lordi gik på scenen i mystiske monsterkostumer og endte med at vinde det internationale grandprix.

Fotograf
Markku Ulander
© Lehtikuva

RYGESTOP TIL UDVIKLINGSHÆMMEDE

Det beskyttede værksted Højagergaard i Slangerup er ved at udvikle Danmarks første rygestopkursus til udviklingshæmmede, skriver Frederiksborg Amts Avis.

De har været i gang med udviklingen af et rygestopkoncept for udviklingshæmmede i cirka et halvt år og er stadig i begyndelsen af processen. Men de har allerede fået én til at stoppe med at ryge ved hjælp af nogle af teknikkerne fra det nye koncept.

- De skal have erstattet rygetrangen der, hvor vi andre også får trang. Men der kan vi andre sige, at trangen går væk, når jeg har gået en tur. De skal have konkrete hjælpemidler at beskæftige sig med, når de bliver rygetrængende. Det er ikke nok bare med en liste over ting, man kan gøre. Det skal være visuelt – de er nødt til at kunne se og røre, fortæller Kim Rockhill, der er leder på Højagergaard.

Metoden til rygestop er derfor en mere pædagogisk og visuel tilgang. Man arbejder således med, at give rygerne en nøglering fuld af billeder og forslag til, hvad man kan gøre i stedet for at ryge.

Samarbejde om fremtidsvelfærd

Silkeborg Kommune er gået i gang med at lave en ny strategi for specialtilbud på handicap og psykiatriområdet sammen med brugere, pårørende, handicaporganisationer og virksomheder.

Strategien indebærer, at man nu fælles finder en løsning for eksempelvis behovet for specialtilbud på handicap- og psykiatriområdet.

Vi prøver at gøre det på en ny måde og går sammen med nogle af nøglepersonerne på området om at skabe fremtidens velfærd. Målet er at udvikle nogle løsninger, der passer lige præcis til behovene i Silkeborg Kommune, siger Elin Sonne, der er formand for styregruppen bag den nye strategi, til TV2 Østjylland.

Mennesker uden potentiale for at udvikle sig?

AF SYTTER KRISTENSEN,
LEV'S LANDSFORMAND

Jeg er forfærdet over den udvikling, vi aktuelt ser i alt for mange kommuners forvaltning af deres ansvar for handicap- og socialpolitikken. De mangeårige og markante forringelser i hjælpen er én ting. Men hæver vi blikket lidt og ser på nogle af de overordnede udviklingstendenser, så er der også grund til bekymring på lang sigt.

I dette nummer af LEV Bladet har vi en fyldig omtale af den nye forskningsrapport "Anbragt i historien" om blandt andet åndssvageforsorgens historie fra 1945 til 1980. Det er lærerig læsning – ikke mindst fordi rapporten viser, hvad vi som samfund har kæmpet for at komme væk fra siden 1970'erne. Væk fra de store institutioner, væk fra fratagelsen af det lige medborgerskab, væk fra pacificering og indespærring – og væk fra udpegningen af borgere som u-underviselige uden udviklingspotentiale.

Det er på ingen måde gået fremad med lynskridt siden 1970'ernes og 80'ernes værdipolitiske opgør med menneskesynet og behandlingen af mennesker i åndssvageforsorgen. Men retningen var der aldrig tvivl om.

Eller det vil sige: Der var ikke tvivl om retningen, før Danmark blev ramt af en kommunalreform og en intens krisebevidsthed. Pludselig var bevidstheden om fortidens uværdige behandling af mennesker med udviklingshæmning forduftet – og gradvist har vi set, hvordan stadig mere af fortidens menneskesyn har fået nyt liv i hovederne på især lokale politiske og administrative beslutningstagere. De nationale politikere glemte deres ansvar, og overlod reelt styringen af værdier og retning i handicappolitikken til kommunerne. Og som sagt – det ansvar synes jeg alt for mange kommuner svigter.

BORGERE UDEN UDVIKLINGSPOTENTIALE?

Som det fremgår af en af artiklerne her i bladet, kan vi eksempelvis konstatere, hvordan 'de u-underviselige' igen anvendes som en kategorisering af mennesker med meget omfattende og indgribende handicap. Betegnelsen 'u-underviselig' er ganske vist erstattet af mere moderne og tilforladelige udtryk, som 'borgere uden udviklingspotentiale' eller 'uden udsigt til at udvikle kompetencer og færdigheder'. Men meningen – og det bagvedliggende menneskesyn – er godt nok uhyggeligt nært beslægtet: 'Vi skal ikke kaste samfundsmæssige ressourcer efter borgere, der ikke har et udviklingspotentiale, som enten kan gøre dem mere selvhjulpne eller bringe dem tættere på arbejdsmarkedet,' synes tænkningen at være. For mig at se er den logik en begyndende etisk degenerering af det danske samfund, og de principper vi udstak i opgøret med åndssvageforsorgen.

Alle mennesker – også med omfattende og komplekse handicap – kan udvikle sig, og selvfølgelig nytter det at yde en solid specialpædagogisk indsats. Måske ikke altid for kommunekassen, men altid for det enkelte menneskes oplevelse af at være herre i eget liv, trods vanskelige vilkår. Hvis sårbare menneskers mulighed for udvikling vurderes ud fra, om det kan betale sig i de kommunale budgetter, så er vi på vej ud over kanten.

Hvis sårbare menneskers mulighed for udvikling vurderes ud fra, om det kan betale sig i de kommunale budgetter, så er vi på vej ud over kanten

Jonas med sin mor og far Alena og John Jensen. Jonas kan ikke udvikle sig, mener kommunen.

AF ARNE DITLEVSEN OG THOMAS GRUBER ■
FOTO: CARSTEN BUNDGAARD

Udvikling eller ej

Stemplingen af sårbare borgere som 'uden udviklingspotentiale' er blevet en bekvem betegnelse for ikke at yde socialpædagogisk bistand eller andre sociale tilbud til voksne med udviklingshæmning. Når det gælder børn med handicap er stemplingen 'uden udviklingspotentiale' blevet et abracadabra for at opkræve betaling af forældre til døgnanbragte børn. Tendensen er en alvorlig udfordring for mennesker med udviklingshæmning, og peger bagud mod 'de u-underviselige' i fortidens åndssvageforsorg

Jonas er en 14 årig dreng med Downs syndrom. Han er fysisk meget velfungerende, men mentalt og socialt har han store udfordringer. For selv om Jonas går i 7. klasse, har han kun lige lært at skrive sit navn. Jonas kan være meget udadreagerende i sin adfærd, og han kan være farlig for sig selv. Hans familie er i perioder ved at være kørt helt ned, fordi Jonas fylder så meget og skal være under konstant opsyn af en voksen.

Men er Jonas 'en fortabt sjæl'? Psykologer, børnelæger, pædagoger, terapeuter, lærere – alle fagpersoner, der har været i nærkontakt med ham – siger samstemmende, at Jonas har potentiale til at udvikle sig. Faxe Kommune mener imidlertid det modsatte. I en afgørelse i forbindelse med en døgnanbringelse på et skoletilbud dateret den 7. september 2012 skriver de således: "Anbringelsen af Jonas har ikke et udpræget behandlingsmæssigt sigte, og derfor kan familien ikke fritages for forældrebetaling for opholdet. Det fik også Jonas' far, John Jensen, op i det røde felt:

- De har aldrig set Jonas på kommunen. Og alligevel mener de, at de kan se bort fra alle de faglige udtalelser om udviklingspotentiale. Problemet for mig at se, er, at ingen har defineret, hvad udvikling er. Og alligevel siger de, at min søn ikke kan udvikle sig, det er en ukorrekt og udokumenteret udtalelse. Jonas udvikler sig anderledes og langsommere end normale børn, men der er udvikling at spore år efter år.

Resultatet af kommunens afgørelse var, at John Jensen og hans kone Alena blev sat til at betale 4100 kr. pr. måned for det opholds- og skoletilbud, hvor Jonas var døgnelev. Det var 3700 kr. mere, end de i første omgang var stillet i udsigt som forældrebetaling. For at få familiens økonomi til at hænge sammen så de sig derfor nødsaget til at tage Jonas hjem. Velvidende at han dermed ikke får den optimale behandling, som eksperterne har anbefalet.

ET UNDERLIGT SPIL

Som alle andre børn udvikler Jonas sig jo. Han lærer bogstaver og tal – og en masse praktiske færdigheder. Men det

går langsomt, og i forhold til de fleste andre børn er der en masse ting, som Jonas aldrig lærer. Men økonomien spiller hovedrollen, når det handler om, hvilken hjælp Jonas kan få, mener hans far:

- Det er jo et underligt spil det her. Det er et spørgsmål om kroner og ører. Kommunen gør det for at spare penge. Men for os handler det også om manglende respekt og fornemmelse for, hvad det er for nogle mennesker, de har med at gøre. Sagsbehandleren kender ikke Jonas. Og det virker i det hele taget slet ikke som om, at de har nogen forståelse for, hvad det er for mennesker, der her er tale om. Kommunen burde indse, at det på sigt kunne vise sig at være en rigtig god investering for dem, at Jonas blev en så selvhjulpne og socialt vel fungerende borger som muligt. Jonas er anderledes. Det kan man både se og høre på ham. Så det nytter ikke noget at bedømme ham og hans udviklingsmuligheder, som var han et helt normalt barn. Jonas har masser af muligheder for at udvikle sig. Kommunen ved det også, men de vil bare ikke betale for det. Måske fordi der ikke er udsigt til, at han

bliver en eliteskattebetaler, siger John Jensen.

DET SPREDER SIG

Men Jonas er ikke alene om at få det mærkat, at han ikke har 'udviklingspotentiale'. Som en ondartet virus er dette begreb ved at sprede sig ud over hele landet. Mange har sikkert hørt om forældrene i Aarhus, der med næb og kløer har kæmpet mod den samme høje forældrebetaling, som Jonas' forældre har fået smidt i hovedet, for et døgn-tilbud, som deres børn jo er visiteret til af kommunen.

Det er dog ikke kun børn og unge, der rammes af kommunernes nye måde at se på mennesker med udviklingshæmnings såkaldte potentiale for at udvikle sig. Også voksne rammes. Eksempelvis i Skive. Her har kommunen iværksat en omfattende revisitering af hjælp og støtte til personer med udviklingshæmning. Baggrunden er et ønske om at spare 2,5 millioner kroner på de udgifter, kommunen har til hjælp, støtte og omsorg efter servicelovens § 85.

Påstande om 'manglende udviklingspotentiale' blev her brugt som et væsentligt argument for en nedjustering af den hjælp og støtte, som borgerne hidtil havde modtaget. Således fik en borger i kommunen i en afgørelse følgende besked: "Eftersom der i mange år har været arbejdet på udvikling og optræning af færdigheder, vurderes det, at muligheden for udvikling ikke længere er til stede. Dette betyder, at du ikke længere opfylder betingelserne for at modtage ydelser efter servicelovens § 85." Den pågældende borger blev i stedet henvist til ren pleje og omsorg efter Serviceloven § 83.

Den pågældende kvinde havde heldigvis nogle pårørende, som kunne hjælpe med at anke afgørelsen, og det medførte i sidste ende, at hun fik tilkendt socialpædagogisk hjælp og støtte. Hvordan det er gået med de mange andre sager i Skive Kommunes omfattende revisiteringsrunde, er uvist – et kvalificeret bud er nok, at mange ikke har anket deres afgørelse, og at de derfor står tilbage med noget, der mest ligner et plejehjemstilbud. Et helt voksenliv, vel at mærke.

MAGTEN PRØVER AT STRAMME SKRUEN

Et helt tredje område, hvor mennesker med udviklingshæmning stemples som 'uden udviklingspotentiale, er i forbindelse med processen omkring evalueringen af ungdomsuddannelsen for unge med særlige behov (STU), der fandt sted i 2013. I et internt notat, som LEV har fået aktindsigt i, skriver Kommunernes Landsforening (KL) blandt andet til Undervisningsministeriet, at "retskravet (på en ungdomsuddannelse, red.) bør nuanceres, så det kun gælder, hvis borgeren vurderes at få et reelt udbytte af et STU-tilbud". KL's intention var altså: Mennesker med omfattende og komplekse funktionsnedsættelser skulle fratages for det nuværende retskrav på en STU.

Dermed ville de unge med udviklingshæmning blive opdelt i et A og et B-hold, hvor dokumentation for udbytte ville komme til at stå som noget helt centralt – og hvor kommunen skulle lov at vurdere nogle borgers udbytte, som 'ikke reelt'. Det var og er i modstrid med

Asylisten

"I den tidlige forsorg for udviklingshæmmede, som i Danmark startede i 1855, opstod der en tredelt klassifikation af de anbragte. De udviklingsdygtige, arbejdsføre og asylisten. Asylisten udgjorde de efter den tids viden og opfattelse håbløse tilfælde med hensyn til det, der var anstaltens mål: oplæring til arbejde eller beskæftigelse af en eller anden art. De mennesker, som skønnedes ikke at have mulighed for undervisning, oplæring og arbejde blev udskilt til særlige asylafdelinger, hvor de blev passet og plejet, men hvor undervisning og oplæring blev betragtet som omsonst."

"Man kan sige, at asylistbegrebet dels blev en betegnelse for, hvor den tids lægelige og pædagogiske viden slap op, dels var en markering af, at hvis du ikke kunne arbejde, var du en samfundsmæssig byrde..."

"Dette fik uhyre konsekvenser for asylistenes livskvalitet, idet de på den baggrund blev henvist til et passivt og vegeterende liv..."

Kilde: Uddrag fra Specialundervisningshåndbogen, udgivet i 1999

kernen i det lovforslag, der oprindeligt lå bag STU, nemlig at alle skal have et retskrav på en ungdomsuddannelse – en uddannelse som netop skal tilpasses den enkeltes evner og muligheder, og som skal tilbydes de unge, der ikke kan tage en almindelig kompetencegivende uddannelse, som eksempelvis EGU. Formålet med STU'en er at give den unge kompetencer til så selvstændigt som muligt at kunne deltage i voksenlivet. Hvis det fører til eksempelvis et job med løntilskud er det en bonus.

KL's forestillinger om, hvad der så skulle ske med restgruppen, som ville blive sorteret fra på grund af forventet "manglende reelt udbytte", vides ikke. Men et gæt kunne være et opbevarings-tilbud passende til stemplingen som 'uden reelt udviklingspotentiale'.

Revisionen af STU medførte ikke i denne omgang en imødekommelse af KL's drømme om udgrænsning af mennesker med komplekse og omfattende handicap. Men det kan jo komme næste gang.

TENDENS

Eksemplerne viser, hvordan både administratorer og politikere kobler borgerens krav på hjælp og støtte til, om der er udsigt til en målbar doku-

menteret effekt af indsatsen. I KL's store socialpolitiske udspil Investér før det sker fra 2013 skriver kommuneferien blandt andet, at "sociale indsatser skal ses som sociale investeringer", og at man skal "anvende virksomme og kosteffektive metoder".

Umiddelbart lyder det måske rigtig fint, for hvem kan have noget imod, at man i videst mulige omfang anvender effektfulde og dokumenterede metoder?

Den alvorlige udfordring i forhold til børn, unge og voksne med udviklingshæmning opstår imidlertid, når ønsket om dokumenteret udvikling kobles til prioriteringen i kommunernes budgetter. Så nærmer vi os en ubehagelig samfundstænkning, hvor logikken bliver, at vi ikke skal kaste samfundsmæssige ressourcer efter borgere, der ikke har et udviklingspotentiale, som enten kan gøre dem mere selvhjulpne eller bringer dem tættere på arbejdsmarkedet.

I lederartiklen i dette blad skriver LEV's landsformand, Sytter Kristensen, blandt andet, at det for hende at se er en logik, der indebærer "... en begyndende etisk degenerering af det danske samfund, og de principper vi udstak i opgøret med åndssvageforsorgen".

AF THOMAS GRUBER, POLITISK KONSULENT I LEV ■
FOTO: DANSK FORSORGSHISTORISK MUSEUM, SVENDBORG MUSEUM
OG LEVS ARKIV

Anbragt i historien:

Øjenvidner fortæller om forsorgen

Tankevækkende og bevægende fortællinger fra tidligere indlagte og anbragte i forsorgen spiller en central rolle i nyt stort forskningsværk om Danmarks behandling af sine sårbare og udsatte borgere fra 1945 til 1980. Men det, der blev vundet, er nu truet af tidens kuglerammetænkning

“Bente rasler med sine nøgler og tænker igen på dengang, hun blev låst inde. “Jeg blev låst inde, og jeg tænkte, hvad er det, der rasler, det er nøgler, jeg sad sådan helt alene. (...) Jeg kunne høre, hvordan de gik og raslede med nøglerne - først den ene vej og så den anden vej - ligesom politibetjente.”

Bente Drejer er et af de mange mennesker, som kommer til orde i den netop offentliggjorte forskningsrapport “Anbragt i historien”. Bente var anbragt på åndssvageanstalten Ebberødgård fra 1949 til 1959, og hendes beretning er også et vidnesbyrd om forholdene for nogle af de mange andre anbragte.

I beretningen fortæller Bente blandt andet, hvordan nogle af de andre anbragte var fastspændt døgnet rundt eller ligefrem låst inde i et bur på afdelingen.

Bente er stadig vred over det, hun blev udsat for dengang – ikke mindst, at hun blev steriliseret: “Jeg kan ikke få børn. Jeg er opereret for det. Det var dengang nede på Ebberødgård (...) Dengang fik man ikke noget at vide

nede på Ebberødgård,” fortæller Bente blandt andet.

Vidnesbyrdet fra Bente afsluttes med, at hun viser interviewerens rundt på sit nuværende bosted – “... et nybygget plejecenter for udviklingshæmmede, som på mange måder minder om de gamle institutioner”, som rapporten nøgternt konstaterer. “Bente er hurtigt til bens bag sin rollator og stryger ned ad de lange linoleumsbelagte gange.”

OMFATTENDE OG GRUNDIGT VÆRK Forskningsrapporten “Anbragt i historien” er fyldt med denne slags øjenvidneberetninger fra mennesker, der enten var anbragt på børnehjem, indlagt på sindssygehospital eller anbragt på forsorgshjem, i åndssvageforsorgen eller andre dele af datidens særforborg.

Perioden er afgrænset til 1945 til 1980, og der går grundigt til værks. Over næsten 500 sider beskrives og analyseres forsorgens historie og det menneskesyn og de forestillinger, som lå til grund for den måde, sårbare og udsatte børn, unge og voksne blev behandlet.

Bente Drejer om livet på Ebberødgård:
"Jeg kunne høre, hvordan de gik og raslede
med nøglerne – først den ene vej og så den
anden vej – ligesom politibetjente."

Rapporten er opbygget kronologisk og behandler løbende udviklingen inden for de forskellige dele af forsorgen. Derved får man et godt billede af sammenfald og forskelle i de begivenheder og ideologiske og politiske spring, som finder sted i forhold til de forskellige målgrupper.

Eksempelvis vises det tydeligt, hvordan dannelsen af Landsforeningen LEV i 1952 fik afgørende betydning for, at reformeringen af datidens åndssvageforsorg kom tidligere i gang end tilfældet var i forhold til sindssygehospitalerne.

PERSONLIGE BERETNINGER KOMBINERET MED HISTORISK ANALYSE
Kronologien er inddelt i tre perioder, som karakteriseres på denne måde:

En første periode fra 1945 til 1957, der er præget af idéer om, at udsatte grupper

skal behandles i store institutioner under lægelig ledelse. Det er i denne periode, at kirurgiske og medicinske indgreb som det hvide snit og sterilisation får stor udbredelse især åndssvageforsorgen.

En anden periode fra 1958 til 1968,

hvor ideer om normalisering og menneskerettigheder ganske gradvist opnår udbredelse, og hvor lægerne bliver udfordret af andre faggrupper, som pædagoger og psykologer. De fysiske rammer er fortsat de store institutioner.

En sidste periode fra 1968 frem til 1980, hvor opgøret med de store institutioner tager fart. Forsorgen udsættes for en betydelig faglig og folkelig kritik, og det er med til at danne baggrunden for en gradvis udvikling i retning af mindre bofællesskaber. Den faglige tilgang undergår også en forandring i denne periode med større fokus på socialpædagogik og undervisning af de indlagte og anbragte i forsorgen.

Gennem hele rapporten suppleres den historiske beskrivelse og analyse af personlige øjenvidneberetninger, som den fra Bente der indleder artiklen. Øjenvidneberetningerne, der både stammer fra forsorgens anbragte og indlagte og fra medarbejdere fra denne periode, medvirker dermed til at perspektivere og menneskeliggøre den historiske beskrivelse.

ELLEN – 40 ÅR I FORSORGEN

Det gælder eksempelvis øjenvidneberetningen om Ellen Larsen. Hun boede næsten 40 år på Andersvænge i Slagelse – fra hun var otte år gammel i 1951 og frem til 1991. Ellens beretning indehol-

Vidnesbyrdet fra Bente afsluttes med, at hun viser interviewereren rundt på sit nuværende bosted – "... et nybygget plejecenter for udviklingshæmmede, som på mange måder minder om de gamle institutioner", som rapporten nøgternt konstaterer.

"Jeg bed de andre i armene, fordi de havde familie. Jeg var jaloux. Jeg kom aldrig hjem til nogen." Sådan fortæller Ellen Larsen om tiden på Andersvænge.

der en simpel observation, der nærmest symboliserer udviklingen i den samlede periode.

Intervieweren har fået lov til at kigge i Ellens papirer, og i mappen ligger nogle ganske få personlige fotografier. Intervieweren beskriver fotografierne således:

"En lille pige i institutionens ternede kjole og forklæde står op ad en lukket dør med en målestok på dørkarmen. En lidt ældre pige sidder på en taburet op ad en hvid væg i nattøj med et uldtæppe omkring sig. Senere i 1970'erne og starten af 1980'erne er der taget to nærbilleder af Ellen, hvor det ser ud som om, hun har sit eget tøj på."

GLAD FOR, AT DET IKKE ER GAMLE DAGE LÆNGERE

Men Ellen har også oplevet forandringen på andre måder end beklædningen. Hun fortæller om et barsk klima mellem beboerne på Andersvænge: "Ellen kan huske, at en anden beboer, Dagny, hver dag slog hende i hovedet. "Jeg var bange for hende, og jeg tudede og skreg og skabte mig, og så bed jeg Jonna i

armen rigtig hårdt. Hun sad i kørestol." De stærke slog de mindre stærke. Men ifølge Ellen handlede det også om noget andet. "Jeg bed de andre i armene, fordi de havde familie. Jeg var jaloux. Jeg kom aldrig hjem til nogen."

Beretningen afsluttes med en refleksion, som på mange måder opsummerer udviklingen i de vilkår, som Ellen har haft for sin tilværelse, siden hun som otteårig blev anbragt i åndssvageforsorgen. Interviewet er ved at være slut, og intervieweren og Ellen tager afsked inde i Slagelse by: "Det var ikke sjovt dengang, det var ikke sjovt," siger hun. "Jeg er glad for, at

det ikke er gamle dage længere." Hun trækker strikhuen ned over ørerne, og vi siger farvel. Ellen, som engang blev lukket inde og lagt i seng hver dag klokken 14, går op ad gaden, foroverbøjet i lammeskindsjakken med hænderne og de to poser med perler svingende bag sig på ryggen."

OPGØRET MED UUNDERVISELIGHED

Rapportens sidste del beskæftiger sig med opbruddet i 1970'erne,

hvor kampen mellem overlægerne og pædagoger og lærere rasede inden for åndssvageforsorgen.

En af de nøglepisoder, som beskrives i den forbindelse, er det pædagogiske

En lille pige i institutionens ternede kjole og forklæde står op ad en lukket dør med en målestok på dørkarmen. En lidt ældre pige sidder på en taburet op ad en hvid væg i nattøj med et uldtæppe omkring sig. Senere i 1970'erne og starten af 1980'erne er der taget to nærbilleder af Ellen, hvor det ser ud som om, hun har sit eget tøj på.

eksperiment, som 50 lærere gennemførte i sommeren 1971 på Rødbygård. Målet var at vise, at ingen er u-underviselige – 12 multihandicappede børn fik denne sommer undervisning, og der blev opnået bemærkelsesværdige resultater.

Forsøget måtte stoppes igen på grund af manglende finansiering, men det var lykkedes at tilbagevise en fasttømt forestilling hos lægevældet i forsorgen om, at nogle handicappede (børn som voksne) var ude af stand til at lære noget – ude af stand til at udvikle sig. Forestillingen om 'de u-underviselige' var på vej til at blive lagt i graven.

EN VIGTIG RAPPORT FOR SAMTIDEN

Det er et af de tankevækkende steder i rapporten. Som beskrevet andet sted i dette blad er vores samtids lokalpolitikere og embedsmænd ved at genopfinde 'de u-underviselige'. I et småligt og kynisk forsøg på at skære endnu hårdere i hjælpen til de mest sårbare medborgere, udpeges børn og voksne som mennesker uden udviklingspotentiale. Derved opnås måske

en kortsigtet besparelse, men prisen er i virkeligheden høj, nemlig promoveringen af et menneskesyn, som pædagoger, pårørende og socialpolitikere tog et fremsynet og vigtigt opgør med fra begyndelsen af 1970'erne.

Selvom fortællingen om forsorgen i "Anbragt i historien" grundlæggende er en beretning om gradvise men kontinuerlige fremskridt – så kan vi altså ikke uden videre regne med, at fremskridtene fortsætter. Især derfor er "Anbragt i historien" altså en vigtig rapport.

Det er en umulig opgave, at udlægge et så omfattende værk, som "Anbragt i historien" i en artikel som denne. Jeg har kun givet nogle få glimt – og opfordringen må derfor være til alle: Tag selv et kig i rapporten – ikke nødvendigvis slavisk gennem alle 500 sider, men pluk rundt omkring.

Anbragt i Historien

Et socialhistorisk projekt om anbragte og indlagte i perioden 1945-1980

Af Jesper Vaczy Kragh, Stine Grøn bæk Jensen, Jacob Knage Rasmussen og Klaus Petersen

Rapporten er udgivet af Svendborg Museum.

Rapporten udgives i bogform til sommer. Men lige nu kan hele rapporten og meget mere materiale om projektet findes på anbragtihistorien.dk.

Forhistorien til Anbragt i historien

Den 3. marts udgav Svendborg Museum forskningsrapporten "Anbragt i historien" – det første resultat af en aftale i Folketingets socialudvalg oven på debatten om undskyldning til borgere, der var underlagt særforsoget i efterkrigstiden. LEVs landsformand er imponeret over rapporten

Debatten om en officiel undskyldning til ofrene for overgreb mv. i fortidens forsoget opstod i forlængelse af en række omhyggelige og kritiske artikler i Kristeligt Dagblad i september 2010. De handlede om åndssvageforsoget, og et af de elementer, som udløste stor forargelse, var, hvordan der blev foretaget såkaldte "hvide snit operationer" på børn med udviklingshæmning helt frem til 1983.

Men artiklerne var mange og grundige og fortalte også den bredere historie om datidens åndssvageforsoget, og den behandling af børn og voksne med udviklingshæmning blev udsat for dengang.

Nogenlunde samtidigt med artiklerne i Kristeligt Dagblad var der også fokus på behandlingen af anbragte børn og unge. De såkaldte "Godhavnsdrengene" forlangte nemlig, at den danske stat gav en officiel undskyldning – og en økonomisk erstatning – for det mangelfulde statslige tilsyn med børnehjemmet Godhavn i 1960'erne og 70'erne.

Den daværende socialminister Benedikte Kiær afviste, at staten skulle give en officiel undskyldning til mennesker, som havde været anbragt i blandt andet åndssvageforsoget. Til Berlingske sagde hun blandt andet dengang: "Vi skal lære af fortiden og af den måde, hvorpå man dengang behandlede mennesker. Det kan man gøre, uden at man også begynder at tale om erstatning. Man skal huske på, at man så anderledes på tingene dengang. Man havde en anden kultur, et andet menneskesyn og demokratisk valgte personer stod bag den lovgivning, som gjorde dette muligt" (B.dk, 29. maj 2011).

Den lære af historien blev der taget et vigtigt skridt til på et samråd i Folketingets socialudvalg i november 2010 – midt i den intense debat oven på Kristeligt Dagsblads artikelserie.

SOCIALUDVALG BLEV ENIG OM FORSKNINGSPROJEKT

På samrådet foreslog Benedikte Kiær, at der blev igangsat et forsknings- og formidlingsprojekt om "de svage og udsatte gruppers historie". Projektet lagde

sig tæt op af de forslag, som LEV bragte ind i debatten – nemlig at der dels skulle ske en solid og samlet forskningsdokumentation af området i perioden, dels at denne viden skulle formidles til nutidens børn og unge:

"Hvis vi skal forhindre en gentagelse af historien, skal kendskabet til åndssvageforsogets historie forbedres. Nutidens skolebørn, studerende på de sociale uddannelser med flere skal kende den sande historie om forholdene for mennesker med udviklingshæmning for mindre end 30 år siden," skrev LEV blandt andet på sin hjemmeside op til samrådet i socialudvalget.

Det åbne samråd med socialminister Benedikte Kiær endte med enighed om at igangsætte et forsknings- og formidlingsprojekt om det danske samfunds behandling af udsatte og sårbare mennesker i perioden 1945 til 1980. Finansieringen – i alt cirka syv millioner kroner – blev fundet i Satspuljen, og efter et udbud blev Svendborg Museum udvalgt til at forestå det omfattende forskningsarbejde.

BÅDE FORSKNING OG FORMIDLING

Foruden en samlet fremstilling og analyse af den historiske udvikling for de udsatte og sårbare mennesker i perioden, fik forskerne til opgave at indsamle personlige øjenvidneberetninger fra indlagte og anbragte, personale fra institutionerne samt pårørende.

Den brede formidling af resultaterne af den omfattende forskningsrapport, som nu foreligger fra Svendborg Museum, skal varetages af VIA University College. De har fået til opgave at udvikle et undervisningsmateriale til undervisning i folkeskolen og på professionshøjskoler. Formidlingsmaterialet forventes færdigt i sommeren 2015.

ET ENESTÅENDE VÆRK – MED NUTIDIG RELEVANS

LEVs Landsformand, Sytter Kristensen, er imponeret over resultatet af Svendborg Museums arbejde:
- Det er et enestående værk, som Svendborg Museum har udarbejdet. Den omfattende og samlede fremstilling af perioden, dens politiske og administrative beslutninger, samtidens tænkning og så videre er meget lærerig.

- Men de steder i rapporten, hvor man for alvor får historien ind under huden, er de mange personlige øjenvidnebe-

retninger. Her får man et ofte stærkt bevægende billede af, hvordan det enkelte menneske oplevede at blive udsat for den behandling, som fandt sted i åndssvageforsorgen og andre dele af særfor sorgen.

- Jeg er fuld af forventning til det formidlingsarbejde, som nu er igangsat. Det er helt afgørende, at almindelige danske børn og unge kender denne del af velfærdsstatens historie.

- Historien har i høj grad relevans i dag. Og jeg vil indtrængende opfordre nutidens politiske og administrative beslutningstagere til at sætte sig ind i værket. Vi har mere end nogensinde behov for at erindre og forstå, hvorfor opgøret med åndssvageforsorgen var så vigtig – og hvad det var et opgør med, siger Sytter Kristensen.

Der har været nedsat en følgegruppe for Svendborg Museums arbejde med forskningsprojektet. DH og LEV – blandt flere andre – har været repræsenteret i denne følgegruppe, som undervejs har drøftet dataindsamlingen og analysen.

De steder i rapporten, hvor man for alvor får historien ind under huden, er de mange personlige øjenvidneberetninger. Her får man et ofte stærkt bevægende billede af, hvordan det enkelte menneske oplevede at blive udsat for den behandling, som fandt sted i åndssvageforsorgen

Sytter Kristensen, landsformand for LEV

Aktivitetscentret
Birkegården

På Birkegården er år 2015 godt i gang

- Traditionen tro skød vi året i gang med en lille nytårskur, hvor vi ønskede hinanden godt nytår med et glas champagne.
- Det er planen, at vores aktivitetskalender afvikles som hidtil. Dog er vi usikre på, om vi i år og fremadrettet får lov til at rejse til Barcelona og besøge vores venskabstilbud. Som det ser ud her og nu, får vi ikke tilladelse til at rejse udenlands grundet ny lovgivning, med mindre hele tilbuddet rejser. Vi håber virkelig, at denne lovgivning bliver ændret, så vi kan fortsætte, idet det er en meget populær aktivitet, vi har haft stor succes med.
- Det er forventningen, at vi ved udgangen af 2015 har sikret, at alle brugere på Birkegården har en iPad.
- Terrorhandlingen som Danmark blev udsat for i februar, har også sat sit præg på Birkegården. Da vi satte flaget på halv, gav det anledning til at tale med brugerne om den tragiske begivenhed. Herefter tog et hold af vores brugere og personale ind til Krudttønden, for at lægge blomster. Nogle af vores brugere var og er ret påvirkede af hændelsen, andre i mindre grad.
- Vi har nu afholdt årets første jubilæum, hvor vi fejrede en brugers 30 års jubilæum, og vi havde som sædvanlig en rigtig dejlig dag. Til efteråret er det selve Birkegården vi kan fejre, den 4. september 2015 har Birkegården eksisteret i 60 år. Dette er naturligvis også en begivenhed, som vil blive fejret med maner!
- Skulle nogen have lyst til at komme på venteliste til vores fællesskab, er man velkommen til at kontakte vores forstander Lise Jørgensen på nr. 3962 4117. Yderligere oplysninger kan hentes på vores hjemmeside: www.aktivitetscentretbirkegaarden.dk

Tranegårdsvej 73 • 2900 Hellerup • Telefon: 39 62 41 17
Fax: 39 62 14 50 • Email: lgh@gentofte.dk

»Alle har ret til et fedt højskoleophold«

Her bliver
ALLE
set og hørt

Venskaber, oplevelser og udfordringer

Slanke- linjen

Livsglæde
Spis sundt
Dyrk sjov motion

Den praktiske linje

er bl.a.
Have og Natur
Cykelværksted
IT- og
medieværksted

STU

Klar til at flytte
hjemme fra
Leve sundt og
selvstændigt

Højskole er også

Friluftsliv
Musik · Drama
Billedkunst

Djurslands Folkehøjskole

En højskole for alle - også for udviklingshæmmede

www.djfh.dk

Drammelstrupvej 15 · Tirstrup · 8400 Ebeltoft · Telefon: 87 52 91 20 · post@djfh.dk

KOMMUNALE BESPARELSER

– er de overhovedet lovlige?

”Budgettet på handicapområdet er skredet. Igen.”

Den melding hører vi tit fra en del kommuner. Men pas på! Ofte er der tale om et trick, opfundet i kreative spin- og økonomiforvaltninger. Et trick, der gør, at lokalpolitikere kan tale om ’nødvendighedens politik’: Nye forringelser – også i hjælpen til de borgere med handicap, der har allermost behov. Men handicaprådene kan imødegå trick’et

AF THOMAS GRUBER OG ARNE DITLEVSEN ■

Det er ingen sag at skabe en situation, hvor kommunens budget på handicapområdet skrider. Man behøver blot at lægge et budget, som er urealistisk lavt. Så kommer budgetoverskridelsen helt af sig selv. Faktisk kan man sagtens både have markante budgetoverskridelser og faldende udgifter.

Men en kommunal budgetoverskridelse kan nemt præsenteres som udgifter, der stiger ukontrollabelt – og pludselig har man en dramatisk historie til lokalaviserne og til de lokale politikere. ”Budgettet er skredet med 20 procent, og vi ser ingen anden udvej end at ændre kommunens kvalitetsstandarder på handicapområdet”, lyder det typisk fra lokale spinfolk. Sandheden kan sagtens være, at udgifterne har været uændret eller ligefrem faldende. Men for kommunalpolitikere er det et noget mere belejligt budskab. Meget nemmere end at skulle forklare, at man også dette år skærer ned på hjælpen til nogle af samfundets mest sårbare borgere, fordi man har valgt at prioritere noget andet.

Sandheden er nemlig, at udgifterne på handicapområdet ikke er eksploderet. Faktisk tværtimod. På landsplan er der tale om et betydeligt fald i de samlede udgifter siden 2010 – vel at mærke i

en tid, hvor alle er enige om, at antallet af borgere med behov for hjælp er stigende.

Et af de mest populære instrumenter, som kommunerne tager i brug, når der skal spares, er de såkaldte kvalitetsstandarder eller serviceniveauer. En del kommuner bruger kvalitetsstandarder som en art lov på lige fod med serviceloven – eller ofte over.

Men kvalitetsstandarder er ikke en slags lokal sociallovgivning. Uanset hvad man skriver i disse standarder, så skal kommunen overholde loven, og en kvalitetsstandard kan ikke tilsidesætte kravene i lovgivningen.

For medlemmerne af et handicapråd eller den lokale LEV kreds kan det være svært at imødegå den kommunale spinmaskine og argumenter om ’nødvendighedens politik’. Men en tilgang kan være at bede om redegørelser og stille spørgsmål, der går tæt på, hvordan kommunen konkret har tænkt sig at føre besparelserne ud i livet. Det kan være i forbindelse med høringer om ændringer i kommunens serviceniveauer eller blot udmeldte besparelser. Målet er at komme bag om spin og omskrivning af, hvad det i virkeligheden handler om,

når besparelsesforslag og ændringer i kvalitetsstandarder blandes sammen i en svært fordøjelig grød.

INDDRAGELSE

Handicaprådet har krav på at blive inddraget og informeret om væsentlige besparelser eller andre ændringer i kommunens indsats på handicapområdet. Det har vi set eksempler på ikke altid sker i praksis. Derfor skal man sætte en fod ned, hvis kommunen prøver at køre uden om handicaprådet.

Det er en rigtig skidt sag for en kommune, hvis det kommer frem, at den forsøger at omgå handicaprådet. Det er et emne, som ofte vil interessere lokale medier, og som det er relativt enkelt at forklare. Handicaprådene er lovpligtige, og derfor skal de naturligvis også inddrages i forbindelse med budgetter, serviceniveauer og andre ændringer på området.

UDMØNTNING AF BESPARELSER

I forbindelse med besparelser på handicapområdet vil man ofte se, at kommunen reviderer kvalitetsstandarderne. En revideret kvalitetsstandard (eller serviceniveau) udmeldes ofte som den måde, kommunen vil realisere besparelser, der er besluttet i budgettet.

I den forbindelse er der nogle juridiske grundvilkår, det er vigtigt at være opmærksom på – og som vi har erfaring for, at nogle kommuner forsøger at vige uden om i forbindelse med den konkrete gennemførelse af besparelserne. Det skal man være meget opmærksom på i handicaprådene. Rådet kan i den forbindelse bede kommunen om en nærmere beskrivelse af, hvordan man konkret har tænkt sig at gennemføre de besparelser, der ligger i budgettet, ændringer i kvalitetsstandarder osv. En ny kvalitetsstandard eller et nyt serviceniveau er nemlig sjældent noget, der i sig selv kan føre til gennemførelsen af en besparelse.

I forbindelse med eksempelvis socialpædagogisk bistand (§ 85), beskyttet beskæftigelse (§ 103) og aktivitetstilbud (§ 104) mv. kræver serviceloven nemlig, at væsentlige ændringer i hjælpen kun kan gennemføres efter en ny individuel afgørelse. Kommunen skal med andre

ord foretage en ny konkret og individuel vurdering af den enkelte borgers behov, før ændringen eller besparelsen kan træde i kraft. Kommunens vurderinger i forhold til de enkelte borgere skal ende med en myndighedsafgørelse. Den afgørelse skal tydeliggøre vurderingsgrundlaget samt specificere og begrundede eventuelle ændringer i hjælpen. Hver af disse afgørelser skal naturligvis være forsynet med udførlig klagevejledning, der giver mulighed for at få sagen i Ankestyrelsen.

Sådan er reglerne faktisk. Men mange kommuner ser stort på reglerne, når de skal gennemføre besparelser – og så regner de med at kunne slippe afsted med beskæring af rammerne – for eksempel 'normering' i bofællesskaberne.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at en kvalitetsstandard eller et serviceniveau ikke i sig selv kan bruges som begrundelse for en ændret afgørelse i forhold til hjælpen. Standarderne skal være formuleret inden for lovgivningens rammer og må for eksempel ikke indeholde maksimumsgrænser eller lignende, som der ikke er dækning for i serviceloven. En kvalitetsstandard eller et serviceniveau skal i øvrigt altid fraviges, hvis borgerens konkrete behov og situation tilsiger det.

RETSSIKKERHED OG BISTAND

Et andet emne, som det er helt oplagt for handicaprådene eller LEV kredsen at tage fat på, er, hvordan kommunen har tænkt sig at sikre lighed i borgernes retssikkerhed.

En del udviklingshæmmede kan have meget svært ved at varetage deres egne rettigheder i forhold til sociallovgivningen. Og flere af dem har heller ikke pårørende eller andre, der kan støtte dem i forbindelse med det at forstå kommunens afgørelse og tage stilling til, om den skal i Ankestyrelsen osv. Den gruppe borgere er derfor i en ekstremt skrøbelig situation, når kommunen skærer ned på hjælpen.

De oplagte spørgsmål, som en kommune må give fyldestgørende svar på i den forbindelse, er eksempelvis:

- Hvordan vil kommunen sikre svage borgers retssikkerhed i forbindelse

med planlagte ændringer i deres ydelser?

- Hvilken retssikkerhedsbistand vil kommunen stille til rådighed for de borgere, som berøres af de påtænkte besparelser?
- Er der en 'tolk', som kan hjælpe borgere uden talesprog?
- Hvordan vil kommunen sikre, at relevante medarbejdere i diverse berørte tilbud både er kvalificerede til og trykke ved at bistå borgerne i forbindelse med forståelse af afgørelserne samt ankemulighederne?
- Vil kommunerne yde opsættende virkning på afgørelserne - det vil sige, at afgørelserne først får virkning, efter at appelininstansen har truffet sin afgørelse - og derved imødegå den ellers oplagte mistanke om spekulation i enten, at borgerne ikke anker, eller i de meget lange sagsbehandlingstider, der er i Ankestyrelsen?

Kommunens svar på spørgsmålene er anvendelige i flere forskellige sammenhænge. På den ene side kan det jo i sig selv føre til, at kommunen strammer op på kravene til sagsbehandlingen, så man på den måde understøtter sårbare borgers retssikkerhed.

På den anden side er en afvisning fra kommunen er ikke nødvendigvis ubrugelig. Hvis kommunen eksempelvis nægter, at den er forpligtet til at træffe nye konkrete og individuelle afgørelser i forbindelse med ændringer i hjælpen, så er det oplagt, at man som LEV kreds eller medlem af handicaprådet overvejer at henvende sig til kommunetilsynet ved Statsforvaltningen. Der er stor sandsynlighed for, at kommunen herved begår et klart lovbrud.

En kommunal afvisning af at ville understøtte sårbare borgers retssikkerhed i forbindelse med gennemførelsen af besparelserne kan bruges politisk. Det oplagte spørgsmål til kommunens politikere er nemlig: "Er det virkelig den måde, man gennemfører besparelser her i kommunen? Kan man være bekendt at spekulere i, at nogle mennesker er så sårbare, at de ikke kan klage på egen hånd?"

Pamhulegård handicap venlig feriebolig

700 m² dejligt stort landhus beliggende på stor naturgrund i Pamhule midt i den smukke danske natur. Her er du tæt på skov, strand og vand. Huset ligger med skøn udsigt over Pamhule sø. Huset har 10 dobbelt værelser alle med eget badeværelse.

Husets samlingspunkt er det enorme køkkenalrum, som er indrettet med stort åbent køkken, stor spiseafdeling og i åben forbindelse med sofa/fjernsynsafdeling.

Tilhørende er stort pool rum med 60 m² stor pool med lille separat børnepool samt spa og sauna.

Inden for få km. afstand forefindes stor dyrehave samt skov. Kort afstand til domkirkebyen Haderslev med sine hyggelige gamle huse og stemningsfulde torv med små cafeer samt masser af gode shopping muligheder. Samtidig er der kort afstand til flere dejlige badestrande.

Huset er meget handicapvenligt uden trapper og der er skinne med hejs over poolen. Der er også toiletstol, lift samt toiletstøtte på toiletterne.

Huset udlejes på ugebasis med skiftedag lørdag. Prisen er DKK 16.500,- for oktober-marts. For øvrige mdr. er prisen DKK 19.000,- inkl. forbrug.

Få mere information på www.pamhulegaard.dk eller ring på 51 29 30 42 for nærmere information og booking.

Hold din ferie i et af LEVs sommerhuse

Var det noget med en hyggelig ferie på Falster, Vestsjælland, Vestjylland eller Nordjylland i naturskønne omgivelser? Så overvej at booke et af LEVs sommerhuse. Alle sommerhusene er specielt indrettede for mennesker med handicap.

MARIELYST, SYDFALSTER

– stor naturgrund i et attraktivt sommerhusområde.

LØNNE, VESTJYLLAND

– topmoderne sommerhus med adgang til stort badeland.

HALS, NORDJYLLAND

– attraktivt ferieområde på en dejlig naturgrund.

JERUP, NORDJYLLAND

– 8500 m² stor grund og indeholder stor stue med brændeovn, køkken og to soveafdelinger.

VIG LYNG, VESTSJÆLLAND

– i det skønne Odsherred ligger Strandhuset blot få hundrede meter fra vandet.

Læs mere om sommerhusene,
og hvordan de bookes, på lev.dk

AF LOTTE EDBERG LOVELESS ■

Bedre behandlingstilbud til sex-ofre

*Ny guide skal være med til at sikre, at overgrebsofre
med kognitive handicap fremover får målrettet
behandling efter seksuelle overgreb*

Mindre angst, bedre søvn og større selvhjulpethed. Det er nogle af de positive ændringer af dagligdagen, som deltagerne i et stort udviklingsprojekt under Socialstyrelsen har oplevet. Projektet har haft fokus på at skabe bedre behandlingstilbud til mennesker med kognitive funktionsnedsættelser, der har været udsat for seksuelle overgreb.

Et af elementerne i det tre-årige projekt har været et internationalt litteraturstudie. Med afsæt i denne kortlægning og erfaringer fra praksis er der udviklet en ny behandlingsguide til psykologer, som arbejder med målgruppen. Socialstyrelsen har i projektet samarbejdet med Center for Seksuelle Overgreb i København og Center for Voldtægtsofre i Aarhus samt en række eksterne eksperter. Guiden er under udviklingen blevet afprøvet på de to centre i behandlingen af 25 overgrebsofre – hovedsageligt mennesker med udviklingshæmning.

FORSØMT OMRÅDE

Undersøgelser viser, at har man en kognitiv funktionsnedsættelse - som for eksempel udviklingshæmning - har man også større risiko for at blive udsat for et seksuelt overgreb end andre. Selvom risikoen for overgreb er højere, har mange hidtil ikke fået hjælp.

En del overgreb bliver aldrig registreret. Både en traumatisering og en kognitiv funktionsnedsættelse kan betyde, at et offer ikke opfatter sig selv som krænket. Undersøgelser peger på, at mennesker med kognitive funktionsnedsættelser ofte har opfattelsen af, at de er blevet udsat for overgreb på grund af deres handicap. Et lavt selvværd kan ligefrem give en følelse af at have fortjent overgrebet.

Samtidig har der hidtil været meget lidt fokus på, hvordan man bedst

hjælper denne gruppe overgrebsofre. Selv om de i store træk oplever samme følgevirkninger og reaktioner som alle andre efter seksuelle overgreb, passer de sjældent direkte ind i traditionelle behandlingsmodeller.

TERAPI TILPASSET BEHOV

Den nye guide forholder sig til de særlige problemstillinger, der følger med kognitive funktionsnedsættelser, og giver anbefalinger til, hvordan psykologen kan strukturere behandlingen. Den beskæftiger sig også med det vigtige samarbejde med pårørende og de fagfolk, som overgrebsofret møder i sin hverdag. Det kan for eksempel være støttepersoner og medarbejdere på et bosted eller dagtilbud. Et tæt samarbejde sikrer, at alle forstår klientens problematikker og er klædt på til at bakke op om indsatsen – både under og efter behandlingsforløbet.

Det er afgørende, at terapien tilpasses det enkelte overgrebsoffers ressourcer og begrænsninger. Behovene er lige så forskellige som klienterne, men mange har en eller anden grad af kommunikationsvanskeligheder. Nogle har også svært ved at forstå sammenhængen mellem følelser, handlinger og reaktionsmønstre.

Guiden præsenterer en række teknikker, som psykologen med fordel kan bruge i terapien – for eksempel åndedrætsøvelser, grounding og opmærksomhedsøvelser. Rollespil og visualisering gennem tegninger kan også være frugtbare redskaber i behandlingen.

MÅLRETTET BEHANDLING GØR EN FORSKEL

Afprøvningen af guiden på de to centre viser, at hovedparten af de 25 klienter, der indgik i udviklingsprojektet, har haft positiv effekt af forløbet. De oplever, at

de generelt har det bedre i hverdagen, og at de sover bedre om natten og er blevet mere selvhjulpne.

Afprøvningen viser også, at det kan være vanskeligt at udvikle klienternes evne til at forebygge nye overgreb. Mange har svært ved at afkode truende situationer og sætte grænser over for andre, og nogle fastholder kontakten til krænkeren. Det forebyggende arbejde vanskeliggøres desuden af, at det kognitive handicap ofte giver udfordringer i forhold til indlæring af alternative strategier.

På trods af udfordringerne viser resultaterne fra afprøvningen, at målrettet behandling ikke bare kan hjælpe klienterne med at bearbejde traumet, men også kan være med til at sikre, at risikoen for nye overgreb minimeres. Det kræver dog langvarige forløb.

I øjeblikket arbejdes der på at forankre behandlingen af mennesker med kognitive funktionsnedsættelser, der har været udsat for seksuelle overgreb. En ny efteruddannelse med afsæt i behandlingsguiden skal også være med til at specialisere psykologer, så de kan tilbyde målrettede forløb til overgrebsofre med kognitive handicap. Det er ikke fastlagt, hvornår de nye tiltag ligger klar.

Læs "Psykoteraeutisk guide til behandling af mennesker med kognitive funktionsnedsættelser udsat for seksuelle overgreb" på www.socialstyrelsen.dk.

Behandling efter overgreb

Center for Voldtægtsofre (Aarhus) og Center for Seksuelle Overgreb (København) tilbyder gratis rådgivning og behandling til overgrebsofre.

Voksne, der under opvæksten har været udsat for seksuelt overgreb, kan også få gratis hjælp via Psykologordningen – et tilbud, der henviser til 37 psykologer med speciale i overgreb.

Med henvisning fra egen læge kan samme målgruppe få tilskud til maksimalt 12 behandlinger hos andre psykologer.

Tegninger og terapi forløste traume

29-årige Nanna er udviklingshæmmet. Hun blev udsat for et seksuelt overgreb, da hun besøgte en mand, hun havde fået kontakt med på et chatforum.

Da behandlingsforløbet begynder, kan Nanna ikke tale om, hvad der er sket, men hun har over for personalet på sit støttetilbud givet udtryk for, at manden tvang hende til noget, hun ikke havde lyst til. Nanna har flere traumereaktioner – blandt andet mareridt.

Efter nogen tid foreslår psykologen, at hun tegner sit besøg hos manden. Nanna er optaget af tegningerne, og undervejs snakker de om billederne: Hvad sker der? Og hvad føler hun i hver enkelt situation? Til slut får Nanna via tegninger og støttende spørgsmål beskrevet selve overgrebet. Hun tegner og fortæller, at hun var meget bange og ked af det. Psykologen og Nanna tegner også, hvad der videre skete: Hvordan hun får ringet til personalet, kommer væk fra lejligheden og får snakket med personalet, da hun kommer hjem.

Efter at have tegnet overgrebet får Nanna det bedre. Hun er ikke længere bange, sover bedre om natten og er mere social. (Case fra Socialstyrelsens behandlingsguide.)

Sådan støtter pårørende

Som pårørende kan det være vanskeligt at vide, hvordan man bedst hjælper et offer for et seksuelt overgreb. Center for Voldtægtsofre har udgivet en pjece, som indeholder gode råd til, hvordan man kan støtte overgrebsofre.

Download pjecen på:

www.voldtaegt.dk.

Advarselssignaler efter et seksuelt overgreb kan være:

- Ændringer i personlighed eller opførsel.
- Søvnforstyrrelser.
- Tilbagestrækning.
- Selvskadende adfærd.
- Tab eller reduktion af færdigheder.

VIDEN OM SEKSUELLE OVERGREB

Socialstyrelsens hjemmeside www.forebygovergreb.dk indeholder konkrete redskaber til forebyggelse af seksuelle overgreb blandt mennesker med en funktionsnedsættelse.

AF LOTTE EDBERG LOVELESS ■

Behandling nytter

Annalise Rust

Stærk medicinering er ikke kuren på reaktioner efter et sex-overgreb. Det er på tide, at overgrebsofre bliver taget alvorligt, mener psykolog Annalise Rust

- Vi skal slå en pæl gennem myten om, at mennesker med kognitive handicap ikke reagerer som andre, når de har været udsat for et seksuelt overgreb. De er ikke blevet taget alvorligt, og der har været en tendens til at tro, at behandling bare ville gøre et traume værre.

Sådan siger psykolog Annalise Rust fra Rigshospitalets Center for Seksuelle Overgreb. Centret har sammen med Center for Voldtægtsofre i Aarhus været med til at afprøve og udvikle Socialstyrelsens nye behandlingsguide.

- Jeg håber, guiden kan være med til at skabe en tillid til, at dette område er vigtigt, og at målrettet terapi nytter, siger psykologen.

Når mange hidtil ikke har fået hjælp, handler det ifølge Annalise Rust blandt andet om manglende viden og berøringsangst i nærmiljøet. Der findes også meget lidt forskning på området, der ikke hører til blandt de mest prestigefyldte.

- Mange af de klienter, jeg har haft i forløbet, er blevet stærkt medicineret, fordi de åbenlyst har haft det rigtig dårligt. Det er forfærdeligt! Traumer skal ikke behandles med medicin, siger Annalise Rust.

MÆRKE EGNE GRÆNSER

Selvom udviklingsprojektet har vist, at tilpasset terapi har god effekt, viser det også, at forebyggelse er vanskelig og kræver en lang og tilpasset indsats. Mange har svært ved at mærke, hvornår advarselsslamperne skal blinke. Afhængighed af støtte fra andre kan betyde, at man er vant til indordne sig. Hjælp til personlig hygiejne kan også påvirke følelsen af ejerskab over egen krop og gøre det svært at mærke og markere egne grænser.

- Forebyggelse handler meget om, at klienten lærer at mærke sig selv. Derfor er det vigtigt at arbejde med krop og følelser. Ikke bare i behandlingen, men også på bostederne, der traditionelt har mest fokus på, at borgerne lærer praktiske færdigheder, siger Annalise Rust.

Mange med et kognitivt handicap har udover overgreb oplevet omsorgssvigt, mobning og en skolegang fyldt med

nederlag. Det giver problemer med selv-værd og tilknytning til andre.

Med redskaber som simple åndedrætsøvelser, yoga og massage kan personalet hjælpe borgeren med at udvikle kropslig og følelsesmæssig bevidsthed. Kan du skelne mellem opspænding og afspænding, er du også bedre til at aflæse faresignaler.

- Ret banale greb kan gøre en kæmpe forskel. Støttepersonen er afgørende. Udover at være en slags tolk i behandlingen sørger han for opfølgning, arbejder videre med øvelser og

er bindeled til det øvrige personale. Det sikrer fælles praksis og kontinuitet. En vellykket indsats kræver også, at ledelsen prioriterer indsatsen, afsætter ressourcer og sørger for, at alle bakker op, siger Annalise Rust.

- Første skridt er, at personalet tør forholde sig til og tro på en borger, der har været udsat for overgreb. Det betyder alt!

Vi skal slå en pæl gennem myten om, at mennesker med kognitive handicap ikke reagerer som andre, når de har været udsat for et seksuelt overgreb

Annalise Rust, psykolog

Frugtbart og udfordrende forløb

Gitte har fået hjælp. Og Faxe Vandrerhjem er blevet bedre gearet til at støtte borgere, der har været udsat for overgreb

Dan Jørgensen

Dan Jørgensen er socialpædagog og leder af den socialøkonomiske virksomhed Faxe Vandrerhjem. Han har i udviklingsprojektet været støtteperson for en borger, der arbejder på vandrerhjemmet.

Gitte er 35 år og udviklingshæmmet. Som barn var hun offer for incest begået af faren over en længere periode. Hver anden uge har de to sammen taget turen til behandling på Rigshospitalets Center for Seksuelle Overgreb.

- Forløbet har været utroligt spændende, men også udfordrende, siger Dan Jørgensen.

- I begyndelsen skulle jeg virkelig synke et par gange, når Gitte fortalte psykologen, hvad hun havde været udsat for. Det var voldsomt. Og moren og lærerne på specialskolen reagerede ikke, selv om hun fortalte om overgrebene. Siden har alt for mange overset signalerne, siger han.

Gitte har trøstespist i årevis og er meget overvægtig.

- Den lille Gitte gemmer sig i den store krop. Hvis andre har problemer, føler hun også, hun skal beskytte dem. Det har tidligere affødt mange konflikter, og hun er ret stærk, siger Dan Jørgensen.

STØRRE LIVSKVALITET

Han var ikke i tvivl, da Faxe Vandrerhjem blev spurgt, om stedet ville være del af projektet.

- Vi har valgt at prioritere forløbet, selv om det har krævet mange ressourcer. Udover turene til Rigshospitalet har jeg haft opfølgning med Gitte her samt løbende orientering af personalet om

forløb og metoder, fortæller Dan Jørgensen. Under konsultationerne har han fungeret som observatør og tolk.

- Nogle gange spurgte psykologen ind til ting, andre gange kiggede Gitte på mig, når hun havde brug for

hjælp til at forklare noget. Formidlingen kræver, at man kender borgeren godt og er objektiv, siger han.

Behandlingen har påvirket Gittes liv meget. Hun hviler mere i sig selv, sover bedre, har ikke så mange konflikter som før, men slås stadig med overvægt.

SIMPELT, MEN EFFEKTIVT

De pædagogiske metoder, der er vokset ud af forløbet, falder på et tørt sted.

- Både et overgrebsoffer og de mange borgere, som har oplevet omsorgssvigt,

nyder godt af teknikkerne. Alle, som beskæftiger sig med det her område, burde arbejde med disse indfaldsvinkler. Det er ikke raketvidenskab, men det virker, siger Dan Jørgensen.

Øget indsigt og nye redskaber har ændret den daglige praksis i Faxe.

- Når der for eksempel er en konflikt på vej, er vi helt anderledes bevidste om små nuancer og får spurgt ind. Vi har fælles supervision et par gange om måneden og er gode til at huske hinanden på, hvad vi har lært.

Under forløbet har medarbejderne i samarbejde med psykologen udviklet såkaldte humør-skemaer, der ved hjælp af blandt andet smileyer åbner op for samtale om følelser.

- Det er simpelt, men effektivt. Vi bliver som personale holdt metodisk fast, og skemaet gør det enkelt for borgeren at kommunikere følelser som angst og affekt.

Dan Jørgensen er sikker på, at behandling og pædagogisk støtte betaler sig.

- Det giver større livskvalitet og bedre fungerende borgere. Og folk, der har det godt, er også betydeligt nemmere at have med at gøre. Æder man sig ihjel eller smider ting ud af vinduet, er der noget helt galt. Alle overgrebs ofre fortjener at blive taget alvorligt.

Navnet Gitte er et pseudonym for borgerens rigtige navn.

Det er simpelt, men effektivt. Vi bliver som personale holdt metodisk fast, og skemaet gør det enkelt for borgeren at kommunikere følelser som angst og affekt

Dan Jørgensen, socialpædagog

Vi er et bofællesskab med plads til 16 beboere, som p.t. er i alderen 19 – 41 år. De bor i 3 forskellige boenheder, som hver især rummer fra megen hjælp til næsten selvhjulpen. Vi er en Almennyttig fond under tilsyn af Odder Kommune. Vore beboere arbejder på gårdens værksteder og har et aktivt fritids- og kulturliv. Livet på gården tager udgangspunkt i Rudolf Steiners menneskesyn.

Vore værksteder er: keramik, køkken og udehold. Udehold, der rummer træværksted, gartneri og æbleplantagen. Fritiden kan indeholde besøg i fitnesscenter, ridefysioterapi, svømning og bowlinghallen, samt ikke mindst musik-oplevelser i og udenfor Tornsbjerggård.

Vore værksteder har også plads til brugere, som ikke bor på Tornsbjerggård. Tornsbjerggård i et naturskønt område, grænsende op til Tornsbjergskov i Østjylland mellem Odder, Hundslund og Hovedgård. Vi har 19 km til Horsens og 28 km til Århus. Ønsker du at vide mere om Tornsbjerggård, kan du besøge vor hjemmeside:

www.tornsbjerggaard.dk

Mail: mail@tornsbjerggaard.dk

Tornsbjerggård...

Et bo- og arbejdstilbud for udviklingshæmmede

NORDFYNS HØJSKOLE
- et afbræk fra hverdagen

Kost & Sundhed madlavning, motion og hjælp til vægttab
Musik & Medie billeder, musik og video

STU Tag hele eller en del af din STU på Nordfyns Højskole

www.nordfyns.nu
Nordfyns Højskole - Fælledvej 11 - 5400 Bogense
Tlf.: 64 81 32 80 - kontor@nfhs.dk

AF ARNE DITLEVSEN ■ FOTO: PRIVATE

RET OG PLIGT

LEV bliver nødt til at se mere fordomsfrit på, at frivillige er en del af løsningen for de mange sociale udfordringer, det danske samfund står over for. Det mener Lasse Rydberg, mangeårig frivillig i LEV, der nu selv har valgt at drosle ned

13 år, omkring 100 blade og lige så mange artikler. Lasse Rydberg har været et produktivt redaktionsmedlem af LEV Bladet siden 2002. Men nu har den tidligere skoleinspektør besluttet, at tiden er inde til at stoppe som redaktionsmedlem på bladet. Artikler vil han dog stadig gerne skrive engang i mellem. Og han fortsætter også sit frivillige arbejde for LEV København som redaktør af kredsens blad.

Vi har benyttet lejligheden til at lave et afskedsinterview med den produktive frivillige, der selv har været en central person i hele det historiske skifte, der i løbet af 1960'erne og 70'erne ændrede

synet på og livsbetingelserne for mennesker med udviklingshæmning.

Hvorfor gik du i gang med det frivillige arbejde?

- Jeg har den holdning, at man må bidrage, hvor man kan – det ældgamle om ret og pligt. Da jeg blev pensioneret, havde jeg ressourcer til at gøre noget - og pligt til det. Jeg var medlem, men holdt mig ellers uden for LEV, til jeg gik på pension for 13 år siden. Jeg blev inddraget af lysten til at skrive og mødte Steen Stavngaard som lokalformand. Ham kendte jeg som en dygtig forældrepolitiker fra min tid som skoleinspektør. I første omgang var det frivillige arbejde lokalt, jeg lavede kredsblad. Senere kom det nationale oveni blandt andet som medlem af LEVs strategiudvalg op til kommunesammenlægningen i 2007 og som medlem af LEV Bladets redaktion.

I forhold til "menneskets ret og pligt til at bidrage" tilføjer Lasse Rydberg, at mennesker med udviklingshæmning også har en ret og en pligt til frivilligt arbejde – ellers fratager det dem troen på, at de kan lære og yde.

Hvad har du kunnet bidrage med?

- Det blev først og fremmest at skrive. Jeg elsker at skrive. Jeg var faktisk med

til at lave det allerførste LEV København-blad for 26 år siden. Jeg har også skrevet til andre – blandt andet hjemløsebladet.

- På Strandparkskolen lavede jeg en avis, der udkom hver dag i 31 år. Så jeg har altid haft en fortrolighed med at formulere mig skriftligt. Og en nysgerrighed efter den personlige historie.

- Min måde at gribe det an på har været, at jeg kastede mig ind i fortællingen om institutionen i byen, spændende ting på

skoler, bosteder, nye tiltag, forbedringer... Folk anede simpelthen ikke, hvad der var af bosteder og andre tilbud. Så jeg ville gøre forældrene opmærksomme på det. Senere begyndte jeg at lave portrætter og interviews. Jeg har altid forsøgt at sætte det menneskelige aspekt i

en historisk sammenhæng. Det præger meget af det, jeg kom til at skrive.

Hvordan har det været at arbejde som frivillig i LEV?

- Jeg synes, at jeg har været med til at sætte nogle væsentlige emner på dagsordenen – mange artikler om pårørende, tabet af forælderrollen, vigtigheden af en ungdomskultur på egne præmisser, nødvendigheden af en ungdomsudannelse for dem, der var stillet udenfor, og boligen som en ekskluderende faktor for blot at nævne nogle.

Teltur til Ebberødgård

Allerede som ung mand, 16-17 år, havde Lasse Rydberg stor interesse for åndssvage, som de blev kaldt dengang, og deres livsvilkår. Sammen med en kammerat tog Lasse til Ebberødgård og overnattede på området i telt. Om natten kunne de høre mennesker skribe fra de sovesale, som var deres hjem. Lasse og kammeraten skrev efterfølgende til overlægen på Ebberødgård, om de måtte besøge anstalten. Det måtte de gerne, og så tog de derop igen og hilste på overlægen og blev vist rundt på stedet. Her så de sovesalene, mennesker med store hoveder, og oplevede "en stank ad helvede til", som Lasse Rydberg formulerer det.

Det var en oplevelse, som satte sig i Lasse Rydberg, og som var medvirkende til, at han på lærerseminariet valgte en særlig linje i specialpædagogik. Men dengang var det også en uddannelse i pagt med tidsånden. En del fra den tid blev senere professorer og markante personer på det sociale område. Mange af dem, inklusiv Lasse Rydberg selv, kom dermed til at tegne den udvikling, der med tiden førte til et brud med de store gamle institutioner og lægevældet til fordel for en socialpædagogisk tilgang. Det var mennesker, der med en eksperimenterende tilgang fokuserede på den enkeltes ressourcer og muligheder.

ALBERT C

Lasse Rydberg blev færdiguddannet som lærer i 1963 og herefter ansat som lærer på skolehjemmet Gl. Bakkehus på Frederiksberg. Gl. Bakkehus var et sted med kraft og innovation, et sted der tiltrak mennesker, der ville noget. Efter et år blev han valgt som lærer-rådsformand og kom snart til at arbejde med planlægning. Han blev næstformand i den landsdækkende lærerforening (senere formand) for speciallærere og fik en af de to personalepladser i Det centralt vejledende råd, som var en art bestyrelse for åndssvageforsorgen. Her sad han blandt andet til bords med LEVs daværende formand, Albert Christensen. Lasse husker tydeligt den karismatiske LEV-formand og i det hele taget LEVs position, som han i alle sine professionelle arbejdsår havde som med og modspiller:

- I virkeligheden har LEV stået klart for mig, siden jeg var barn. Forglemmigej-mærket var meget udbredt, og når folk købte dem, blev de sat i korridoren, så man så dem, når man kom på besøg. Da jeg starter som lærer, er udviklingshæmmede usynlige, men LEV var dygtige til at fortælle historien om udviklingshæmmede og sætte dagsordenen vedrørende institutioner. Det interesserede man sig meget for – skoleområdet var ikke så interessant for LEV. Her mente man nok, at vi lærere var lidt for langt ude. Albert selv var vildt dygtig til at promovere LEV og skaffe midler. Mig behandlede han som en lille skoledreng, erindrer Lasse Rydberg med et grin.

I 1970 blev Lasse Rydberg i en alder af 30 år skoleinspektør på Strandparkskolen i København – en specialskele for børn og unge med udviklingshæmning. Her var han, til han gik på pension i 2002.

Skolen blev internationalt kendt, og i de over 30 år, han var leder, underviste han på universiteter og andre uddannelsessteder. Han modtog blandt andet prisen: Lærerforeningens Gyldne Pegepind for sin ledelse og formidling.

Der er meget fokus på frivillighed i disse år – hvordan ser du LEVs rolle i det?

- Der er ikke ressourcer til, at staten – eller det offentlige – på sigt kan klare alle opgaver. Og LEVs væsen bygger på, at det offentlige skal løse opgaven! Derfor er det en situation, som er ekstremt svær for LEV. LEV er opstået i 50'erne, hvor udviklingen var, at det offentlige stod for de sociale opgaver. I modsætning til en række andre – typisk ældre – handicaporganisationer, hvor der var en mere filantropisk holdning. For dem var det almindeligt, at andre tog sig af den slags. LEV kunne tage en debat om, hvad vi kræver, og hvordan vi kan have en debat, hvor vi siger, at opgaver kan løses på en anden måde. Hele sagen med ledsagelsesproblemet kunne været et godt sted at starte. Det vil ikke være en debat i pædagogernes interesse, for de er ikke interesseret i frivillige!

Også internt i LEV burde man se på, hvordan man vil bruge frivillige, mener Lasse Rydberg:

- LEV kan ikke sige: hvad skal vi bruge frivillige til – men spørge frivillige, hvad de vil.

Men der er en masse potentielle roller til frivillige. Det kræver åbenhed i LEV. I dag er LEV ikke for frivillige på den måde. LEV-frivillighed er forældrebestyrelse, blad, en klassisk form for frivillighed. Men den styrke, der kan ligge i at trække på frivillige på en meget bredere og måske mere faglig måde udnytter LEV slet ikke i dag.

Lasse Rydberg har ikke kun været en meget aktiv frivillig i LEV, men også i en række andre organisationer. Eksempelvis har han været formand for en organisation, som hjælper hjemløse, og han er nu formand for en senioridrætsforening

Børnehaver karakteriserer typisk dem selv med begreber som inklusion, læring, tryghed, udvikling og en masse andre plusord. Men på hvilket grundlag arbejder man med disse begreber? Centerbørnehaven har valgt den videnskabelige vej

Den eksperimenterende børnehave

I sommeren 2013 indviede Centerbørnehaven i København en helt ny arkitekttegnet legeplads. Det er en videnskabelig skabt legeplads til børn med handicap. Legepladsen blev gjort til genstand for en artikel her i bladet (se LEV Bladet nr. 6, 2013), mens selve børnehaven fik en beskedent omtale. Det med at betone det videnskabelige så markant har skabt en legeplads, der fortjener at berømmes, og kan, som jeg skrev, være dansk råstof til eksport. Børnehaven og den dertilhørende vuggestue, betoner imidlertid også det videnskabelige som grundlag for sit virke.

Medens danske særforplejningsinstitutioner gjorde sig fri af lægelig ledelse for at udvikle sig til at blive special- og socialpædagogiske institutioner, blev Centerbørnehaven med initiativ fra *Samfundet og Hemmet for Vanføre* etableret i begyndelsen af 1950'erne, med en placering og tæt tilknytning til Ortopædisk Hospital. Ikke fordi institutionen var lægeligt ledet, men fordi den knyttede sig til et tværfagligt samarbejde, med udgangspunkt i en videnskabelig tradition, som man kender fra medicinen. I 1964 fik Centerbørnehaven sit eget nybyggede hus på en stor grund bag Ortopædisk Hospital.

BØRNE

Da jeg besøgte Centerbørnehaven, kan jeg med det samme se skønne unger optaget af glæden ved leg eller træning – eller begge dele på en gang.

Centerbørnehaven og vuggestuen har plads til 38 børn fra nul år til skolealderen. Det er børn, der alle har funktionsnedsættelser af forskellig karakter, men alle har et motorisk handicap. De fleste har cerebral parese, men der er også børn med muskelsvind, rygmarvsbrok og beslægtede lidelser. Mange af børnene har også nogle kognitive vanskeligheder, blandt andet problemer med korttidshukommelse, koncentration, at holde fokus – også selv om de intelligensmæssigt er inden for normalområdet. Rigtig mange af børnene har en lang bearbejdningsstid. Så spørger man dem om noget, kan der gå lang tid, før de svarer.

HJERNEMAD

Jeg mødes med leder Inger Zapffe, souschef Helle G. Christiansen og afdelingsleder Iben Hurup Nielsen. Jeg får udleveret flere pjecer og et stort omfattende ydelseskatalog. Jeg skal love for, at børnehavens mål, strategier, arbejdsformer med mere er særdeles velbeskrevne. Som nye forældre må man være meget velorienteret. Det at beskrive sin virksomhed så omfattende og grundigt knytter sig til børnehavens centrale projekt, som er at bygge sit arbejde på videnskabelige resultater. Man er ikke i tvivl, når man møder stedet.

På vejen rundt i huset møder jeg hele tiden den særlige tilgang til arbejdet, at ville inddrage nyt og eksperimentere. Ved et kig ind i køkkenet får jeg hastigt at vide, at man arbejder med særlig kost, de kalder det 'hjernemad', fokus

er blandt andet på, hvilke råvarer der er gode for børn med for eksempel cerebral parese. I køkkenet er der da også en specialuddannet kok med viden om ernæringsvidenskab.

Et rum er indrettet til bibliotek, med massevis af børnebøger, stillet i orden som man skal på et ordentligt bibliotek, og med store læse-pude-sække og en fin læsebelysning. Tænk et bibliotek i en børnehave og vuggestue for børn med funktionsvanskeligheder! Det er for mig et tegn på, at man ikke vil begrænse sit syn på børnenes muligheder.

FAGLIG TVÆRFAGLIGHED

Centerbørnehaven skal, som alle andre lignende institutioner, udarbejde en samlet handleplan for institutionens virksomhed, der bygger på den viden, man har om børns udvikling og trivsel. Men Centerbørnehaven har den helt særlige opgave, at der skal udarbejdes en handleplan for det enkelte barn, der bygger på at få en så fyldestgørende viden om det som muligt. Et grundlag for at skaffe sig den viden er dels at sikre sig en optimal metode til at beskrive børnene, og dels at denne beskrivelse skal ske i et tværfagligt samarbejde, hvor forældrene indgår som en nødvendig samarbejdspart. Metoden er en beskrivelse af, hvordan man undersøger barnet, hvor intet vigtigt overses, og at barnets udvikling følges over tid.

I vor samtale betones hele tiden samarbejdet, Centerbørnehaven står ikke isoleret, men er part i et samarbejde

med hospitaler, Spastikerforeningen, Helene Elsass Centeret (et forskningscenter), med andre specialbørnehaver, med videnscentre m.m.

Det tværfaglige samarbejde er stadig et vigtigt grundlag, og det blev skabt dengang børnehaven var nært knyttet til Ortopædisk Hospital, og der er fortsat et nært samarbejde med lægerne på hovedstadsregionens hospitaler. Personalesammensætningen fortæller også om tværfaglighed – 15 pædagoger, fire fysioterapeuter, to ergoterapeuter, ernæringsuddannet kok med flere.

MED UDGANGSPUNKT I FORSKNINGSBASERET VIDEN

I Centerbørnehaven taler man meget om det faglige niveau. Det er en følge af, at flere faggrupper griber ind over hinandens fagområder. Viden om det enkelte barn og de individuelle intensive tilbud, der skal udvikles, kommer fra mange sider. I dag ved man, at viden om mennesket skabes af mange forskellige faglige aktører, ingen enkelt ekspert kan klare den opgave alene. Det er derfor, det er så vigtigt, at børn med handicap bliver set af mange med særlig adgang til at forså deres funktionsnedsættelser.

For at kunne manøvrere i et tværfagligt samarbejde er det at søge udgangspunkt i forskningsbaseret viden afgørende for arbejdets troværdighed og resultat. Men viden er altid under pres – er det, vi siger, er den rigtige viden, nu også rigtig? Det tværfaglige samarbejde medvirker til den gode uenighed, der

sikrer, at viden hele tiden er under forandring.

Når det gælder behandling af handicappede, kan man let komme til at hælde til en særlig behandlingsform. Da jeg synes, jeg i samtalen hører om måder at arbejde på, der knytter sig til en særlig behandlingsform, får jeg svar på tiltale. Nej, siger Inger Zapffe, vi har ikke nogen bestemt skole, vi tager det, der er godt, fra de enkelte koncepter, der passer til det enkelte barn.

HVERDAGEN

Kl. 8.00 kommer de fleste børn med handicapbus, og den kører dem hjem enten kl. 15.00 eller 16.00.

Den daglige pædagogiske indsats foregår på hver af de fire stuer – og naturligvis på den berømmede legeplads. Grupperne er relativt store, og det har man valgt, så der er mulighed for, at der er nogle at vælge mellem, når gryende venskaber skal opstå.

Den pædagogiske indsats handler naturligvis om at give børnene en trykbarndom, hvor de bliver set, hørt og anerkendt. Det handler om at blive så selvhjulpne som mulig, og her er strategierne og metoderne omfattende. Men livet leves med venner, så der er fokus på evnen til at indgå i sociale sammenhænge.

Hvert barn har mulighed for at få op til fem behandlinger á 45 minutter hos en fysio- og/eller ergoterapeut pr. uge, hvor hensigten er, at barnet får behand-

ling hver dag. Der bliver lagt vægt på, at træningen bliver overført til dagligdags situationer og er en praktisk side af det tværfaglige arbejde.

EN TIDLIG INDSATS

Centerbørnehaven er med tiden også blevet en vuggestue. Det betyder, at der kan skabes en meget tidlig indsats. Som besøgende kan jeg se for mig, at børnehaven kan yde en indsats, mens barnet er nul år og forældrene har barselsorlov.

UDDANNELSE

Når man er en institution, der fagligt gerne vil relatere sig til videnskabsbaseret viden, er uddannelse nødvendig. Dels er børnehaven et uddannelsessted for studerende. Det stiller krav til det faglige arbejde, for en studerende har krav på et højt niveau, ellers er det spild af god tid. Dels har man som medarbejder brug for hele tiden at være i en slags efteruddannelse. Det sker naturligvis i det daglige i samarbejdet med kolleger og forældre, i samarbejdet med læger og hospitaler med mere. Men der er også behov for, at institutionen ser sig selv som en arbejdsplads, der har pligt til at formidle ny viden, skaffe supervision og rådgivning. Det sker som en naturlig del af det planlagte personalesamarbejde.

REJSEN TIL AMERIKA

Vi har talt en del om plads til at lege, leg i træningen, om at lege sammen, i det hele taget at kunne lege. Her er det et særligt fokus, at man skaber rammer for, at leg kan opstå og udvikle sig. En sådan udvikling er rejsen til Amerika. Inger Zapffe fortæller om nogle børn, der begynder at lege far-mor-og-børn på stuen. Som i al leg tilfører børnene hver for sig nogle ting, leg er ofte at ændre handling og skifte kurs. Pludselig bliver der pakket en lille kuffert, for den var der på stuen, og legen fortsætter ud af stuen og ned ad gangen som en lang rejse. Da en voksen spørger dem, hvad de leger, svarer de: "Vi rejser til Amerika".

At tage udgangspunkt i forskningsbaseret viden i sin virksomhed er absolut en rejse. Der er ingen mulighed for at blive på stedet og gøre, som man plejer.

Læs mere om Centerbørnehaven på centerbh.dk.

GOLFSTRØMMEN

- et socialpædagogisk opholdssted

For udsatte børn og unge mellem 12 – 18 år, der trænger til en ny begyndelse i et trygt og omsorgsfuldt miljø.

Golfstrømmen er et familielignende opholdssted med 8 døgnpladser og 1 akutplads.

Faglig kompetente og nærværende medarbejdere, med en miljøterapeutisk og anerkendende dialogisk tilgang, tager udgangspunkt i den enkeltes ressourcer og nærmeste udviklingszone.

I et respektfuldt samarbejde med den unge og Magleby Skolecenter sikre vi en samlet koordineret indsats. Sammen hjælper, støtter og udvikler vi den unges færdigheder til senere at mestre voksenlivet.

VI HAR PT. LEDIG DØGNPLADS.

For mere information kontakt leder Birgitte Stavnbo på tlf.: 2123 8121

Søhusevej 79, 4230 Skælskør

Tlf.: 5816 1098

Info@golfstroemmen.dk

www.golfstroemmen.dk

SOLHJORTEN
Specialskole for udviklingshæmmede

**TRIVSEL
LÆRDOM
UDVIKLING**

SOLHJORTEN ER ET UNDERVISNINGSTILBUD TIL UDVIKLINGSHÆMMEDE BØRN OG UNGE, HVOR DER UNDERVISES UD FRA RUDOLF STEINERS PÆDAGOGIK

UNDERVISNINGSFORLØBET TILRETTELÆGGES, SÅ ALLE TRE DELE AF MENNESKET I LØBET AF DAGEN FÅR TILSTRÆKKELIG NÆRING OG DERMED BRINGES I EN SUND OG HARMONISK BALANCE.

Kålundsvej 24 Tlf: 4495 4650 post@solhjorten.dk
3520 Farum CVR.nr. 2635900 www.solhjorten.dk

Sydhjørnet

Ledig plads

Grønnegade 3 • 6580 Vamdrup • Tlf. 28 55 24 11 • www.sydhjornet.dk

Nordfyns Ungdomscenter

- til unge med særlige behov

Ørbækvej 1-3 • 5400 Bogense
Tlf. 22 42 75 21 • www.nordfynsungdomscenter.dk

Målgruppe §142 og §107 • Tillægsydelse: STU - Uddannelse • Vi tilbyder nu også dagsebeskæftigelse efter § 103 og 104

Opholdsstedet
Vangeledgaard

Følg os på facebook

1 ledig plads

Vangeledgårdsvej 50 • 5260 Odense • Tlf. 66 15 13 05 • www.vangeledgaard.dk

SUNWING - VERDENS BEDSTE FAMILIEFERIE

Hos Spies står et handicap ikke i vejen for den perfekte sommerferie!

Sunwing er familiens frirum - det kan siges så enkelt. Her har vi tænkt på alle detaljer fra handicapvenlige lejligheder til nem pooladgang og restauranter, som er skabt til familiehygge! Hvor vil I slappe af til sommer? Vælg mellem f.eks. Mallorca, Rhodos, Cypern og Tyrkiet.

Bestil ferien på spies.dk eller 70 10 42 00

Børn spiser gratis!

Gælder børn under 12 år
I selskab med en
betalende voksen

Logistikløsninger til hele Europa for fødevarer.

H. P. Therkelsen A/S • Postbox 109 • Eksportvej 1
6330 Padborg • Tlf. 7467 1454
Fax 7467 1170 • E-mail: hpt@hpt.dk • Internet: www.hpt.dk

Mønsted Turistbusser

Vi tilbyder alle former for buskørsel i ind og udland
Vi har busser fra 10 - 57 pers.

Nu også stor liftbus op til 10 kørestole + 20 - 22 pers

Kontakt os for et godt tilbud, På

monsted@monsted-turistbusser.dk

Tlf. 86 64 52 44 fax 86 64 54 98

Fuglevænget 22, Mønsted - 8800 Viborg

45
HEALTH
PROTECTION

ROYAL CANIN

OMSORG TIL DIN HUND GENNEM KORREKT ERNÆRING

ER DU OPDRÆTTER KAN DU FÅ STOR GLEDE AF ROYAL CANINS OPDRÆTTER ORDNING
- RING PÅ TLF. 8915 3535 OG FØJ NÆRMERE...

Kronhjorten er et opholdsted. Målgruppen er børn fra 7- 18 år med mulighed for at blive boende til 23.

Kronhjorten har en ledig plads!

Kronhjorten er et lille hjem for udviklingshæmmede børn som bygger på Rudolf Steiner pædagogik. Vi lægger vægt på at børnene lever i en glad og harmonisk atmosfære. Vi har en rytmisk opbygget hverdag, forudsigelighed ved at markere året med årstidsfester, visualisering af dagsforløbet, genkendelig hverdag. Vi arbejder bla. med PECS, TEACCH og tegn til tale.

Vi vil gerne give børnene gode sanseoplevelser, derfor har vi en dejlig køkkenhave hvor de kan hente grøntsager og blomster og har stald med heste og kaniner som børnene er med til at passe.

Venlig hilsen Kronhjorten Lystrupvej 64 3550 Slangerup
Tlf. 48279001

www.kronhjorten.com

Feriecenter
Slettestrand

Ferie med frihed i Slettestrand

Feriecenter Slettestrand er blandt Danmarks mest handicapvenlige feriesteder!

Ferielejligheder - Feriehuse - Varmtvandsbassin
Restaurant - Hestevogn - Træningscenter
Og meget mere... Alt med fuld tilgængelighed!

Vi tilbyder Aktiv ferie med det hele. Eksempelvis:
4 overnatninger med helpension,
udflugt med hestevogn og Musik og Danseaften:
Fra 2.355 DKK./pers.

slettestrand.dk / mail@slettestrand.dk / +45 98217044

Stjernehusene

Tlf. 99 82 33 60

*Døgninstitution og aflastningstilbud
for børn/unge med ADHD*

Komfortventilation · Industriventilation
Udsugningsanlæg · Varmegenvinding

v/ ing. Benny Houmann 96 37 75 75
Vestervej 52 · Sønderholm · 9240 Nibe

ingen opgaver er for små!

VARENA RENGØRING

Erhvervsrengøring · Hjemmeservice

Søndergade 24 · 9640 Farsø
Tlf. 40 38 96 40
varena@varena.dk

Klinik for fodterapi

Birkedommer Allé 3

3000 Frederiksværk

Tlf. 47 77 01 11

SHOP
børnemøbler
online
www.lifetime.dk

M. Schack Engel A/S · Højervej 16 · 6280 Højer
Tlf.: 7478 2258 · info@lifetime.dk

Lemvig Autolakereri

Alt i:

- Lakering af personbiler, lastbiler, busser m.m.
- Bilpolering
- Industrielakering samt specialopgaver
- Skilte og bilreklamer
- Selvklæbende bogstaver
- Montering af solfilm
- Sandblæsning

**Lemvig
Autolakereri ApS**

v/ O. & J. Rasmussen · Transportvej 4 · 7620 Lemvig
Tlf. 97 82 05 42 · 97 81 01 22 · Fax 97 81 01 75
E-mail: post@lemvigautolak.dk

Niels Sørensen ApS

VVS & BLIK

Rådhusgade 30
8300 Odder

Tlf. 86 54 00 40 · Mobil 28 10 55 88

vvsblik.dk

Samfundets syn på personer med handicap gennem tiderne

– hvorfor er der grupper, der ekskluderes fra det demokratiske ligestreng?

Hvis man skulle beskrive samfundets syn på personer med handicap gennem tiderne med en farve, vil det være oplagt at vælge farverne sort og hvid. Men der er faktisk også en tredje farve, som er med til at beskrive denne udvikling, nemlig farven grå. Den lugter af fattigdom - dannelsesmæssigt og etisk.

DEN HVIDE FORTÆLLING

Den hvide fortællings pointe er en evolutionsfortælling. Den fortæller om, hvordan det var engang for mennesker med handicap – og hvordan det er nu i en tid, hvor også Danmark har ratificeret Handicapkonventionen samt dens tilfølgelsesprotokol. Pointen er, at vi er blevet klogere med tiden, og at vi har inkluderet mennesker med handicap i velfærdssamfundet på lige fod med andre, og at vi for øvrigt sammenlignet med andre lande er nået langt. Den hvide fortælling handler om, at alle er værdige til samfundets omsorg og hjælp, og at vi i Danmark lever op til denne ideologi på bedste vis.

DEN SORTE FORTÆLLING

Den sorte fortællings pointe er, at der fortsat er problemer med at opfatte alle som ligestrengede, og som havende værdi i sig selv, og at vi på trods af menneskerettigheder og handicapkonvention gentager mange af fortidens fejl,

fordi vi er optaget af, hvad der umiddelbart lønner sig og af, at det enkelte individ skal yde for at nyde. Pointen er, at vi ikke er blevet klogere med tiden, og at vi fortsat stigmatiserer og udelukker de mennesker, der ikke synes at kunne leve op til kravene i konkurrencestaten og bidrage arbejdsmæssigt til samfundets opretholdelse. Den sorte fortælling handler om, at nogle reelt er uværdige til at modtage hjælp fra samfundet, og at vi i øvrigt helst vil være dem foruden, der ikke kan bidrage, uanset om det er af værdige eller uværdige grunde.

FARVEN GRÅ

– GRÅZONEFORTÆLLINGER

Hvis man blander sort og hvidt bliver farven hverdagsagtig og grå. Den lugter af fattigdom dannelsesmæssigt og etisk. Det gælder både i forhold til synet på mennesker og helt konkret. Historien

om personer med handicap starter simpelthen med fattigdom. Det er en historie om fattige mennesker, der driver tiggende rundt, fordi de ikke er i stand til at arbejde eller ikke kan få arbejde. I disse tiggerflokke indgik mennesker med forskellige former for handicap. Den danske historiker Peter Henningsen fortæller, at tiggere i slutningen af 1700-tallet samlede sig der, hvor rige mennesker passerede, eksempelvis på Frederiksberg Allé, som de kongelige skulle passere for at komme til Frederiksberg slot. Alleen var fyldt med "betlere, som er vanskabninger og ilde tilredte af sygdomme og sår, uagtet en patrulje holdes til at se alleen ryddelig", skriver han.¹ "Byens gader svømmede [...] af tiggere: Afdankede soldater, svagelige gamle, vanføre, krøblinge, og hjemløse børn".²

Fra midten af 1500-tallet skelnede man mellem værdige og uværdige tiggere. De værdige kunne få tiggertegn, mens de uværdige blev jaget bort. De milde stiftelser, der havde været knyttet til klostrene, blev efter reformationen statslige institutioner i form af fattiggårde, hospitaler og tugthuse, hvor

henholdsvis værdige og uværdige fattige skulle placeres. Fra 1792 var der generelt arbejdspligt for anbragte fattige ud fra en moralsk forestilling om, at fattige var dovne og arbejdsvillige og derfor skulle tvinges i arbejde af pædagogiske grunde. Der skete i hele Europa en kobling mellem fattigforsørgelse, arbejdstvang og uddannelse/

undervisning.³ Det er en kobling, som vi i Danmark nutidigt italesætter som en nyskabelse.

PRIVATE STIFTELSE

I slutningen af 1700-tallet var der i Danmark som i resten af Europa oprettet en række private stiftelser til brug for de fattige. De var forskellige alt efter,

Fra 1792 var der generelt arbejdspligt for anbragte fattige ud fra en moralsk forestilling om, at fattige var dovne og arbejdsvillige og derfor skulle tvinges i arbejde af pædagogiske grunde... Det er en kobling, som vi i Danmark nutidigt italesætter som en nyskabelse

om der var tale om opdragelseshjem til børn eller redningshjem beregnet på unge og voksne. På tilsvarende vis blev der fra begyndelsen af 1800-tallet oprettet private institutioner beregnet på at yde hjælp til uddannelsesdygtige døve (1807), blinde (1811) og vanføre (1872) samt til alle kategorier af åndssvage (1855, 1865). Over tid sandede især institutioner for åndssvage til, blev nedslidte og overbelagte. De kom i stigende grad

til at rumme dem, samfundet helst ville være foruden. Selv om de som syge blev opfattet som værdige, var det ikke ensbetydende med, at de vilkår, de fik, var værdige. Medvirkende til det var forestillingen om, at åndssvage udgjorde en samfundsmæssig fare arvemæssigt set, og at det var vigtigt at begrænse deres reproduktion gennem internering og sterilisering. Europas første sterilisationslov blev skabt i Danmark i 1929.

I 1940-erne og -50-erne skete der et brud med forestillingen om, at åndssvage generelt var farlige for samfund og civilisation. Der opstod i 1940-erne en folkelig bevægelse, der gennem artikler i aviser og tidsskrifter satte spørgsmålstegn ved, om intelligensprøver var sikre redskaber og kunne sige noget sikkert om et menneskes begavelse, om det var rimeligt at sterilisere så mange, som tilfældet var, på baggrund af intelligensmålinger, og om det var nødvendigt at anbringe så mange på institution, som åndssvage loven af 1934 lagde op til. Loven var en tvangslov og en sterilisationslov for åndssvage. Den betød, at mennesker kunne anbringes på åndssvageanstalt mod deres vilje og med bistand fra politiet.

Man kan sige, at denne folkelige bevægelse, der også indbefattede dannelsen af forældreforeninger, nærmede sig den hvide fortælling, og at menneskerettighedserklæringen fra 1948 og erfaringerne fra mordet på mennesker med handicap i det tredje rige (eutanas) var medvirkende til, at der kom et nyt syn på de, der før havde været placeret nederst i hierarkiet, nemlig de ånds-

svage. Jeg har kaldt den periode for normaliseringsperiode.⁴ Fra at blive betragtet som farlige, blev udviklingshæmmede nu betragtet som ofre, og op gennem 1950-erne, -60-erne og -70-

erne blev der arbejdet på, at alle mennesker med handicap skulle være en del af samfundet og have del i det begyndende velfærdssamfunds goder. Der blev i

1970-erne og -80-erne skabt politisk enighed om, at de store institutioner burde nedlægges og erstattes med mindre bofællesskaber, og i 1980 blev åndssvageforsorgen og den øvrige særforborg som et led i integrationsbestrebelse udlagt til amter og kommuner.

Når denne historie ikke kun er hvid, skyldes det, at der på en række lovgivningsmæssige områder i nutiden er sket opstramninger og forringelser, der fjerner mennesker med handicap fra det fællesskab, velfærdssamfundet skulle udgøre. Normaliseringsperiode er ændret til Justeringens periode. Aktuelle omstruktureringer har skåret i ydelser til mennesker i udsatte positioner med den begrundelse, at de ikke skal på en (uværdig) varig forsørgelse, men have en uddannelse. Og det overses, at det tiltag for en del mennesker giver langt ringere økonomiske vilkår og fortsat ingen uddannelse eller arbejde, fordi de enten ikke magter det, eller ingen vil ansætte dem.

HVORFOR EKSKLUSION NÅR VI ØNSKER INKLUSION?

Sammenhængende med debatten om pligten til at få uddannelse og arbejde skriver forstander Ole Lauth i Egmont

De, der ikke kan arbejde og er til besvær, er "de andre", vi ikke ønsker at inkludere. Det ønskede vi ikke i 1500-tallet, og det ønsker vi fortsat ikke

Værdighed indebærer også retten til at være til besvær" skriver den danske læge Hans Holmsgaard. For mig at se er det den ret, der på forskellige måder har været til diskussion fra den tidlige fattigforsorgs dage og til nutidens diskussion af offentlige ydelser

Højskolens årsskrift: "Mange af Egmont Højskolens elever er blevet oplyst og dannet, men muligheden for at få et arbejde kan have lange udsigter. Jeg har i min tid på skolen ikke mødt én elev – selv med en omfattende funktionsnedsættelse – der ikke ønskede sig et job – en mulighed for at være til nytte. Problemet er, at mulighederne ikke er lige, og en stor gruppe mennesker har ikke en arbejdsrest, som kan opdyrkes, uanset hvor megen uddannelse den enkelte tager. Og sådan har det været til alle tider og i alle samfund. I nogle perioder har man ekskluderet, og i andre har man inkluderet. Det afhænger af et samfunds grundlæggende menneskesyn".⁵

Lige nu går menneskesynet ud på, at man skal præstere for at kunne eksistere.

Ole Lauths pointe understøttes af den danske ph.d. og historiker René Rubys forskning, der omhandler udviklingen i Dansk Blindesamfund. Ruby skriver, at der frem til 1960 var nogle træk, der

pegede mod en minoritetsforståelse af mennesker med blindhed. Efter 1960 er denne orientering trængt tilbage. Dansk Blindesamfund har bevæget sig fra at være et kampfællesskab til at blive "et støttefællesskab med henblik på overlevelse i det samfund, der eksisterer på de seendes præmisser", skriver Ruby.⁶

Ruby har fat i en kerne af problematikken. Når mennesker med handicap ønskes inkluderet i samfundet, er det et spørgsmål om på hvis præmisser, det skal foregå. Hvis eksempelvis et barn med synsproblemer, bevægelsesproblemer, autisme eller læringsproblemer forventes uden videre at kunne glide ind i flokken, uden at der tænkes i tid, rum, resurser, viden og de berørtes erfaringer, vil det gå galt.

INDEFRA PERSPEKTIVET

Hvordan konkurrencestatens logik og retorik i nutiden opleves af mennesker med handicap, får man et levende indtryk af i en bog redigeret af Lisbeth Riisager Henriksen, som udkom i 2014. Hun skriver: "Der er en gusten vind, som fejer hen over vores samfund i disse år. Det er en tidsånd, der handler om individet. Individet udråbes til at være sin egen lykkes smed – eller med en moderne metafor: sit eget livs redaktør. Der fokuseres på individets udviklingsmuligheder, selvrealisering, præstationer og ansvar, hvorimod dets samspil med andre mennesker og samfundets ansvar i disse ting nedtones".⁷ Ifølge hende er der lang afstand mellem de ord, nye reformer bliver italesat med, og den virkelighed et menneske med handicap oplever at befinde sig i. Hendes pointe er, at det fællesskab, der er reformens formulerede mål, ikke kan indfris på grund af reformen. Hun skriver: "Den sender et signal om inklusion og dermed en positiv historie. Den sender dog også et andet signal: at man ikke er en del af fællesskabet, hvis man ikke bidrager på arbejdsmarkedet. Man har, via det positive sprogbrug, indirekte sat en grænse for, hvem der er med i fællesskabet, og hvem der står udenfor. De borgere, der ikke kan arbejde, er blevet til 'de andre' – dem, der står udenfor".⁸

Det er de borgere, både Ole Lauth og René Ruby skriver om. De, der ikke kan arbejde og er til besvær, er "de andre", vi ikke ønsker at inkludere. Det ønskede vi ikke i 1500-tallet, og det ønsker vi fortsat ikke, selvom gruppen af "uønskede" hele tiden ændrer sig. Spørgsmålet er så, hvor vi skal gøre af de aktuelt uønskede. Og her repræsenterer handicaphistorien mange forskellige tiltag: bortjagning, internering, bortsendelse til andet land og opbevaring uden andet tilbud end basal pleje. Sterilisering og eutanasi har også spillet en historisk rolle, og man kan sige, at eutanasi i dag igen er en del af den offentlige diskussion.

Der er i dag meget lidt viden om handicaphistorie. Vi skal som et nyt mantra hele tiden se fremad, men vi glemmer, at mange af de ting, vi iværksætter som nye tiltag politisk og kommunalt, har været prøvet før med et dårligt resultat. Det gælder eksempelvis opbygningen af

nye institutioner for mennesker med udviklingshæmning, det gælder usikkerheden om, hvilke ydelser og ankeligheder der vil være fremover, og det gælder ikke mindst den løbende diskussion om eutanasi og en værdig død.

HVORFOR ER DER GRUPPER, DER EKSKLUDERES FRA DET DEMOKRATISKE LIGE VÆRD?

Det korte svar er, at vi som samfund og enkeltpersoner søger at undgå besvær, usikkerhed og ekstra omkostninger, og at der ser ud til at være lang afstand mellem de smukke ord, politiske tiltag ledsages med og den virkelighed, de berørte kan opleve i praksis. "Værdighed indebærer også retten til at være til besvær" skriver den danske læge Hans Holmsgaard.⁹ For mig at se er det den ret, der på forskellige måder har været til diskussion fra den tidlige fattigforsorgs dage og til nutidens diskussion af offentlige ydelser.

Ifølge den danske filosof Anders Fogh Jensen kan historien om 'de andre' læses vertikalt som en historie om, "hvordan samfundet på stadig nye måder definerer sin egen identitet ved at udsondre et andet som anderledes [...]".¹⁰ De udskillelsestemaer, jeg kan få øje på, handler om afgrænsningen normalitet – afvigelse, om økonomisk belastning og samfundsnytte, om hvem der må reproducere sig, om opretholdelse af sædelighed og moral og om, hvordan vi som samfund og enkeltpersoner skal afgøre, hvem vi vil være ansvarlige for.¹¹ Disse temaer giver også en forklaring på, hvorfor der er grupper, der ekskluderes fra det demokratiske lige værd. De ekskluderes, fordi vi ikke oplever, at de er som os. Fordi de er en omkostning økonomisk set, fordi de opfattes som unyttige arbejdsmæssigt set og måske som dovne samfundsnassere, fordi de anses som uegnede til at få og opdrage børn, og fordi de opfattes som nogle, hvis eksistens værdighed kan diskuteres. Det nye i konkurrencestatens menneskesyn er, at et menneske ikke nødvendigvis betragtes som værdifuldt og uerstatteligt, fordi det er et menneske.

Kronikken holdt Birgit Kirkebæk som en tale på Det Centrale Handicapråds årsmøde i februar.

NOTER

1. Henningsen, Peter (2005): *Misericordia. Tiggere, husarme og andre fattige i København, 1500-1800*. I: Henningsen, Peter (red.) (2005): *Patrioter og fattigfolk. Fattigvæsenet i København ca. 1500-1850*, s. 18-56. Citatet s. 19.
2. *Ibid* s. 21.
3. *Ibid* s. 37.
4. Kirkebæk, Birgit (2001). *Normaliseringsperioden. Dansk åndssvageforsorg 1940-1970 med særlig fokus på forsorgschef N.E. Bank-Mikkelsen og udviklingen af Statens Åndssvageforsorg 1959-1970*. Forlaget SocPol, Holte.
5. Lauth, Ole (2014): *Tanker fra en skaldepande. Leder i Egmont Højskolens årsskrift 2014*. Citat s. 10.
6. *Ibid*, s. 182.
7. Henriksen, Lisbeth Riisager (Red.) (2014): *Et liv i andres hænder*. Unitas Forlag, Frederiksberg, citat s. 5.
8. Jette Holme Brubaker, Lisbeth Riisager Henriksen: *Mødet med konkurrencestaten*. I: Henriksen, Lisbeth Riisager (Red.) (2014): *Et liv i andres hænder*. Unitas Forlag, Frederiksberg, s. 1. I: Henriksen, Lisbeth Riisager (Red.) (2014): *Et liv i andres hænder*. Unitas Forlag, Frederiksberg, s. 233-274, citatet s. 254-255.
9. Nygaard, Else Marie: *Værdighed indebærer også retten til at være til besvær*. *Kristeligt Dagblad*, sektion Liv og Sjæl den 2-1-2015.
10. Anders Fogh Jensens indledning i Foucault (2005): *Galskabens historie i den klassiske periode*. Frederiksberg. Det Lille Forlag, s. 7-20.
11. Kirkebæk, Birgit (2005): *Fra beplankning til bofællesskab. Den horisontale og vertikale fortælling om åndssvage i Danmark*. I: Andersen, Lars, Duedahl, Poul, Kallestrup, Louise N. (red.): *De måske udstødte. Historiens marginale eksistenser*, s. 261-281.

HORNSYLD VVS OG BLIK ApS

**VVS
Garanti**

- godt håndværk er vores ansvar!

NØRREGADE 44 • 8783 HORNSYLD
TLF. 75 68 71 99 • FAX 75 68 81 99
MAIL@HORNSYLD-VVS.DK

DILLESHOLM - et liv på egne betingelser

Salimorvej 1 • 4874 Gedser
Tlf. 54 16 37 37 • www.dillesholm.dk

LYSBRO UDDANNELSESCENTER

Specielt for dig ...

- Tilbyder vi spændende undervisningstilbud inden for:

**STU (Særligt tilrettelagt Uddannelse)
Kreativt uddannelsesforløb
Kunstillbud**

Ring og hør nærmere på 8970 5610
Klik ind på www.lysbroskolen.dk
- eller www.lysbrokunst.dk

ØSTER SKERNINGE
AUTOVÆRKSTED

Øster Skerningevej 17B, Ollerup
5762 Vester Skerninge
Tlf: 6224 1349
Email: info@oe-skrauto.dk
www.oe-skrauto.dk

Danmarks førende liftudlejer
Tlf. 70 10 00 97 • www.riwal.dk

Region Syddanmark

Specialcenter for Voksne med Handicap

Afdelinger:

- Grønnebæk, afd. Fuglemajgaard og Kompasrosen, Rødding.
- Bøge Allé 16, Ribe.
- Østruplund, afd. Marken, Skoven, Slottet og A-hus.

Højt specialiserede ydelser:

- Svær problemadfærd
- Foranstaltningssømte
- Misbrugsproblematikker

Centeradresse:

Klintebjergvej 75, 5450 Otterup
Tlf. 9944 1400

specialcentervoksnehandicap.regionsyddanmark.dk

HB HangaardBiler.dk
Så er du kørende

v/ Brian Hangaard
Hanstholtvej 40 • Thisted • Tlf. 22 31 31 89

Andreas Exner - Smykkeværkstedet

Østergade 34 | 6500 Ringkøbing
Tlf. 9732 5622 | M. 2629 5622
info@andreasexner.dk
www.andreasexner.dk

Hjorthøjgård er en socialpædagogisk virksomhed, der i sit skønne hus Nordlien ved havet og Fosdalen tilbyder døgnophold til voksne efter § 107.

Et ophold på Nordlien er karakteriseret ved, at det sammensættes efter præcis de ting den enkelte beboer godt kan lide samt skal have hjælp til.

Læs mere på www.hjorthojgaard.dk eller ring på 6172 2506

BR service

Vi har 19 års erfaring med rengøring i:

- Private hjem
- Hjemmeservice
- Aflastning v/sygdom m.m.
- Praktisk hjælp
- Erhvervsrengøring
- Hovedrengøring

Vi arbejder med omtanke for dig. Kvalitet og service sætter vi i højsæde. Ring og få et uforpligtende tilbud på tlf. **86 57 12 59**

Bostedet Åhusene

Østergade 45 F, St.
8300 Odder
Tlf. 87 80 36 40
www.aahusene-odder.dk

Jens Kromanns Vej 9
Snoghøj
7000 Fredericia
Tlf. 75 94 56 14

Aftenskolen for udviklingshæmmede.

Ring og rekvirer program for sommerhøjskoler, weekendkurser samt for undervisning i Kolding, Fredericia Vejle, Svendborg og Langeland.

Kemp & Lauritzen

Vi gør det nemt for dig

EL-INSTALLATION

Roskildevej 12
2620 Albertslund
Tlf: 4366 8888

www.kemp-lauritzen.dk

Storebæltss Erhvervspark 1
4220 Korsør - Tlf. 5837 7412
www.storebaeltsskolen.dk

Aktivitetscenteret Kellersvej
Dagtilbud for voksne udviklingshæmmede

Mangfoldighed og muligheder
Fleksibilitet • Oplevelser • Neuropædagogisk tilgang • Dyrehold og ridning
Mulighed for halvtidspladser • Cafe Dukkehuset

Kellersvej 13, 2860 Søborg • Tlf. 39 57 33 60
www.gladsaxe.dk/a-c-kellersvej

Center for
Senhjerneskade

**Center for Senhjerneskade,
Region Syddanmark**
Med afdelinger i Kolding og Kingstrup

**Højt specialiseret bo- og dagtilbud til voksne med senhjerneskade
Helhedsorienteret indsats med udgangspunkt i borgerens ønsker
og behov**

Sjællandvej 3-7 – 8000 Kolding – Telefon 7553 7188
Fredehjemsvej 2 – 5591 Gelsted – Telefon 6449 2492
E-mail: Centersenhjerneskade@rsyd.dk
www.CenterSenhjerneskade.Regionsyddanmark.dk

DANSK - HUSSYN

www.danskhussyn.dk

Henry Jensen

TILSTANDS- og ENERGIRAPPORTER
SKITSER - PROJEKTERING
ENERGIRAMMER - EFTERSYNSRAPPORT

Gl. Spandet Vej 11
6760 Ribe
E-mail: danskhussyn@mail.dk

tlf. 0045 21 76 71 74
0045 40 20 78 58
0045 74 86 73 74

Røde-Kro
KROEN DER GAV BYEN NAVN

RESTAURANT - FESTER - MAD UD AF HUSET
VÆRELSE - WEEKENDOPHOLD

WWW.ROEDE-KRO.DK

Marselis tømmer & snedker a/s køkkenmontering

Chr. X's Vej 42 A
8260 Viby J.
Tlf. 86 27 01 11

A' ARCOPEDICO®

- Sko med ultralætte, bløde såler og med dobbelt svangstøtte
- Sko der virker aflastende på fødder, ben, ryg og lænder
- Sko der ikke strammer, hvis fødderne hæver

Slut med ømme fødder

ARCOPEDICO - Kompromisløs komfort

L.M.C. Arcopedico Lysnæs Havnevej 13 3390 Hundested
Tlf. 47 98 15 33 Fax 47 98 15 32 E-mail info@arcopedico.dk www.arcopedico.dk

aunt betty
COFFEE & BAGELS

Sulten eller kaffetørstig??

Prøv vores
lækre bagels
friske salater
eller vores gode kaffe.

Aunt Betty Bloms butikker, Skanderborg
www.auntbetty.dk - tlf. 86525266

ISS **ISS Kloak- & Industriservice**
Tidl. Ingemann Christensen

Tømning og rensning, Højtryksspuling, Industrispuling
Slamsugning, Rensning af faldstammer, TV-inspektion,
Kloakreparation, Aut. Kloakmester.

Smedevænget 15 • Stenstrup • 4700 Næstved
kloakservice@iss.dk
www.iss-kloakservice.dk

- vi går i dybden med opgaverne

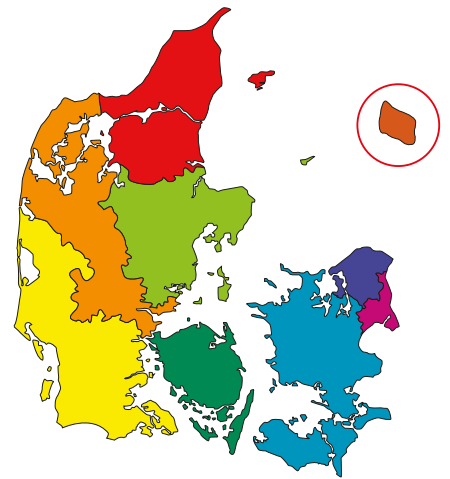
TELEFON & DØGNVAGT
55 70 04 84

Vilstedsgård tlf: 40904368
Handicapvenligt

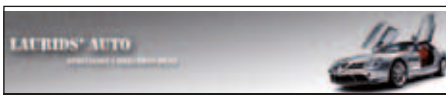
vdt@vesthimmerland.dk
123hjemmeside.dk/vilstedsgaard

LEV-kontakten

Regionalt opdelt

1000 - 2990

LAURID'S AUTO

Kløverprisvej 10 • 2650 Hvidovre
Tlf. 36 48 64 86 • www.lauridsauto.dk

EMIL NIELSENS SMEDEVÆRKSTED A/S • GENTOFTE

Mesterlodden 33
2820 Gentofte

Tlf. 39 65 02 07

3000 - 3670

ADVOKATERNE

I BØDKERGÅRDEN

GITTE WICHMANN MORTENSEN
Advokat
Moderet for landsret
Autoriseret bobestyrer

SØREN NIELSEN
Advokat
Moderet for landsret

JOHAN KLINT NIELSEN
Advokat

Vestergade 13 • 3200 Helsingør
www.bodkergaarden.dk
E-mail: advokaterne@bodkergaarden.dk
Tlf. 48 79 44 88 - Fax 48 79 44 31

Bo- og dagtilbuddet Røbo
- støtter LEV

4000 - 4990

KBK Pladeværksted

Alt i reparation

Tåstruphøj 22 • 4300 Holbæk
59 43 34 69
Fax 59 44 12 37

MARJATTA

Tilbud til mennesker med udviklings-
forstyrrelser og udviklingshæmning:
Skolehjem, ungdomsuddannelse,
voksencentre og værksteder

Strandvejen 15 • 4733 Tappernøje • Tlf. 55 96 51 19
E-mail: marjatta@marjatta.dk • www.marjatta.dk

5000 - 5985

Vi samler og opstiller dit nye køkken
og monterer dine døre og vinduer

Tømmerfirmaet

Claus Jørgensen
Mølleløkken 5 • 5300 Kerteminde
cj_montage@hotmail.com

Koppenbjerg Savværk & Trælasthandel A/S
Åsumvej 126 • 5620 Glensbølvej • Tlf. 64721052 • Fax 64721552
e-mail: hjo@koppenbjergsavvaerk.dk • www.koppenbjergsavvaerk.dk

Gislev Rejser

Lombjergevej 1 • 5750 Ringe
Tlf: 6229 1210
www.gislev-rejser.dk
E-mail: gislev@gislev-rejser.dk

ENTREPRENØRFIRMAET

Ollerup

ASSENSVEJ 100 • 5771 STENSTRUP • TELEFON 62 26 2
WWW.OLLERUP.COM

6000 - 6990

Stort udvalg i
potteplanter fra drivhus,
samt alt indenfor buketter
Begravelse og
Bryllupsbinderi.

Højgårdvej 14, 6100 Haderslev
74 52 68 64

Jeg har næse for farver

Nytoft Malerservice

v/ Viola Holst
Adelvadvej 20,
Høgslund, 6270 Tønder
Tlf. 74 72 03 53
Tlf. 61 75 20 40

Og øje for kreative kunder

A/S P. MOOS EFTF.

ENTREPRENØRFORRETNING

Nyrøjsvej 11, Lavensby • 6430 Nordborg
Telefon 74 45 06 00

7000 - 7990

Vi udfører bl.a. følgende opgaver:

- El eftersyn • Nye el-installationer • Rep. og vedligehold af el-installationer
- Salg, service- og rep. af hårde hvidevarer • IT, Fiber og lysleder installationer
- Salg og opstilling af elevatorer • Elevator service

JES VELSØ ApS - Aut. El Installatør
Farvervej 24 • 7600 Struer • Tlf. 97 85 11 99 • www.velsoe.dk

KROGH & THOMSEN I/S
Revision og Rådgivning
Registrerede revisorer FRP

Regnskabsassistance • Skat
Budgetter • Rådgivning • Revision

75 85 75 33

Ulvehavevej 36 • 7100 Vejle
www.krogh-thomsen.dk
VEJLE • GRINDSTED • KOLDING • SAMSØ

8000 8990

Randlev Malerfirma

v/ Lars Tørslev-Thomassen
Blichervej 37 • 8300 Odder
Tlf. 86 54 30 20

9000 - 9990

VVS

Jordvarme, Naturgas
& Solvarme

Tlf. 2060 5616
www.veje-vvs.dk

BRDR. JØRGENSEN COMPONENTS A/S

Nybo Bakke 3-4 • 7500 Holstebro
Tlf. 97 42 47 00 • Fax 97 42 26 05
E-mail: bjc@brdr-jorgensen.com
www.brdr-jorgensen.com

English Pub

Silkeborgvej 249 • 8230 Åbyhøj
Tlf. 86 14 84 00

Center for Voksne med Autisme og ADHD

Tingagergården

Botilbud

Tilst Skolevej 17 • 8381 Tilst
8713 2377
aarhus.dk/cvaa

Stærk i stål

- Stålkonstruktioner
- Tag- og facadeplader
- Betonbyggeri
- Specialkonstruktioner
- Skræddersyede byggesystemer

DS Gruppen

www.ds-gruppen.dk

Amtoft

BOLIGMONTERING

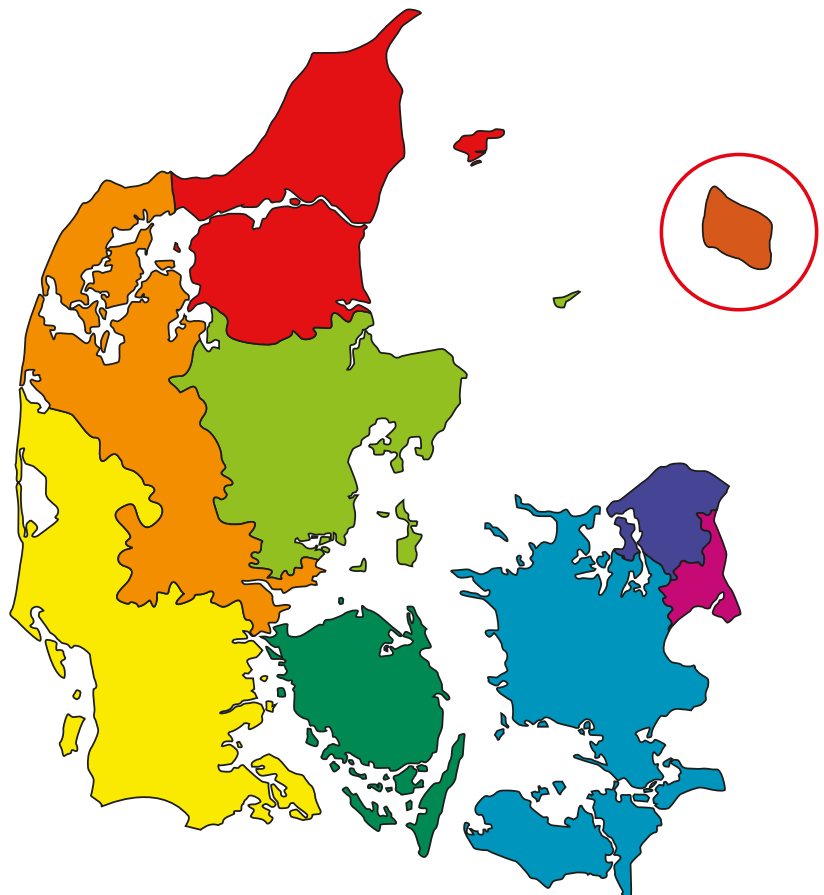
Gl. Feggesundvej 107
Amtoft • 7742 Vesløs

Tlf. 97 99 32 12
www.amtoftbolig.dk

**MØBLER I
FLERE ETAGER**

	1000 - 2990		6000 - 6990
	3000 - 3670		7000 - 7990
	3700 - 3790		8000 - 8990
	4000 - 4990		9000 - 9990
	5000 - 5985		

LEV Nordjylland afholder forårsfest

Fredag den 17. april kl. 17.30-21.30

Vi kan byde på følgende festmenu:

Kryddersteg m/råstegte kartofler, salat og brød.

Dessert: Is.

Kaffe m/småkager og chokolade.

Drikkevarer hentes og betales i baren.

(Husk: Hvis du har behov for diabetes menu samt andre eventuelle specialbehov, så kontakt Børge Jensen).

Under festmiddagen spiller orkesteret GIRO 413, som efter middagen fortsætter med dansemusik af høj velsvingende kvalitet frem til kl. 22.00, hvor festen slutter.

Festen finder sted i Vrå Hallen, Stadionvej 17, 9760 Vrå. Den samlede pris er 250 kr. pr. person – kvittering medbringes!

Tilmelding sker ved indbetaling på konto:

Reg.nr.: 9070 – Kontonr.: 1625093801

Hvis I er flere, der vil sidde sammen, bør I lave samlet indbetaling, så vil vi forsøge at placere jer ved samme bord.

Sidste frist for tilmelding er mandag den 30 marts.

LEV Gentofte afholder temaaften om "Ulighed i sundhed"

Hvordan sikrer vi vores børn med handicap høj kvalitet i sundhedsvæsenet? Kommer dit specialbarn eller voksne handicappede barn bagest i sundhedsvæsenets køer? Eller får de en dårligere kvalitet i behandlingen? Og hvordan er du som pårørende med til at sikre, at det ikke sker?

Det kan du høre mere om, når LEV Gentofte holder temaaften om ulighed i sundhed den 20. maj kl. 19.00. Her kan du møde lægelig direktør på Hvidovre Hospital, dr. med. Torben Mogensen. Hans oplæg tager blandt andet udgangspunkt i dokumentationen fra en stor undersøgelse, som viser, at der er store sociale uligheder i den måde patienterne bliver behandlet på i det danske sundhedsvæsen.

Torben Mogensen fortæller om, hvad du selv – og vi i fællesskab – kan gøre for at sikre lighed og høj kvalitet. Budskabet er, at vi som pårørende tit har flere muligheder for at påvirke, end vi selv er klar over. Efter oplægget er der åben dialog om emnet.

Café Nema holder særåbent og byder på en lækker buffet fra kl. 18.00-19.00 med hovedretter og kage. Pris: 98 kr. Tilmelding – også til spisning – senest den 10. maj på www.genbib.dk/billetter. Foredraget er gratis.

Ekstra generalforsamlinger

LEV Holbæk/Ods herred bliver til to kredse

LEV Holbæk/Ods herred kredsen holder ekstraordinær generalforsamling den 8. april kl. 19.00 på Ladegårdsskolen, Vandtårnsvej 10, 4300 Holbæk.

På dagsordenen er:

- nedlæggelse af Holbæk/Ods herred kredsen
- stiftelse af en LEV Holbæk kreds
- stiftelse af en LEV Ods herred kreds

LEV Aalborg/Himmerland vælger ny bestyrelse

LEV Aalborg/Himmerland afholder ekstraordinær generalforsamling den 8. april kl. 19.00 på advokat Niels Lindbergs kontor, Horsøvej 16, 9500 Hobro.

På dagsordenen er der: Nyvalg af bestyrelse.

DH: FORBUD MOD DISKRIMINATION NU

Hvad er der galt med et forbud mod diskrimination? Sådan spørger formand for Danske Handicaporganisationer, Thorkild Olesen, i et brev til socialminister Manu Sareen.

Baggrunden for spørgsmålet er en dialog, som DH har haft med Socialministeriet om at indføre et forbud mod diskrimination af mennesker med handicap, som ligger ud over det nuværende diskriminationsforbud, som kun definerer handicapbetinget diskrimination i relation til arbejdsmarkedet.

Ministeren har modsat svaret, at diskrimination skyldes uvidenhed og fordomme. Og at der er brug for oplysning og kampagner, der bredt kan oplyse om og udbrede kendskab til mennesker med handicap. Det er Thorkild Olesen ikke uenig i, men han mener, at der er behov for et egentligt forbud mod diskrimination.

"I DH og vores medlemsorganisationer får vi dagligt beretninger fra personer, der bliver og føler sig diskrimineret på grund af handicap. Den diskrimination foregår trods oplysning og kampagner og i alle dele af samfundet. Hverken de eller vi forstår, hvorfor vi skal vente mere på et forbud. Et politisk initiativ vil blive hilst velkommen af 300.000 mennesker, der lever med et handicap i Danmark," skriver Thorkild Olesen.

"Det kan være den sidste og afgørende beskyttelse for de, der oplever diskrimination trods kampagner og oplysning. Det er der brug for, desværre," slutter DH-formanden.

**VÆR MED
til at udvikle
forældrekurser**

Socialstyrelsen inviterer til et eftermiddagsseminar om forældrekurser den 13. april i Taastrup. Seminaret holdes i samarbejde med Socialt Udviklingscenter SUS og Implement Consulting Group.

Deltagerne inviteres til at videndele og arbejde med udvikling af kurser og netværk for forældre til et barn, der har en funktionsnedsættelse. På workshoppen deler videnskavere erfaringer fra tidligere forældre- og familiekurser, og deltagerne bliver præsenteret for et første udkast til et nyt kursus. En model for samarbejde mellem kommuner og brugerorganisationer bliver også præsenteret og kvalificeret.

Målet er at give alle, som deltager, indflydelse på udvikling og afprøvning af modeller for forældrekurser og -netværk.

Seminaret henvender sig til kommuner, brugerorganisationer og andre særligt interesserede.

**Tilmelding på socialstyrelsen.dk
– søg efter forældrekurser**

Unge med handicap skal være med til at udvikle velfærdsteknologi

Unge med handicap bliver sjældent involveret i virksomheders arbejde med at udvikle af velfærdsteknologi. Det vil Sammenslutning af Unge Med Handicap (SUMH) og Teknologisk Institut ændre på med projektet Velfærdsfabrikken, skriver de i en pressemeddelelse.

I Velfærdsfabrikken inviteres private og offentlige virksomheder til at arbejde sammen med unge mennesker med handicap i såkaldte "innovationsceller". Disse grupper skal med udgangspunkt i de unges konkrete velfærdsudfordringer samskabe idéer og prototyper til nye produkter eller services, som kan gøre en forskel i de unges liv.

"Unge med handicap har viden, som er uvurderlig for virksomheder, der udvikler velfærdsteknologi", siger sekretariatsleder i SUMH Sidsel Munkebo Hansen.

Velfærdsfabrikken er et toårigt projekt. Læs mere om projektet på sumh.dk.

GROKRAFT FOR FÆLLESSKABER!

Fredag d. 25. september 2015 fejres Danmarks frivillige på den nationale frivillighedsdag, Frivillig Fredag. Dagen er lagt an som en aktivitetsdag, hvor alle fra foreninger til kommuner, frivilligcentre, virksomheder og skoler byder ind med aktiviteter, så som debatarrangementer, markeder, gadeevents, frivilligfester, mv., der synliggør, anerkender og fejrer de frivillige for deres store indsats. Sidste år blev der afholdt 356 forskellige aktiviteter fordelt på 86 kommuner.

I år er temaet for Frivillig Fredag Grokraft for fællesskaber! Ideen er, at man her kan dykke ned i de fællesskaber, som vi alle er en del af, og spørge til om og hvordan frivillighed kan styrke kvaliteten af vores relationer – det være sig på arbejdspladsen, i foreningen, i det lokale kulturhus eller i klasselokalet. "Årets tema" er udelukkende tænkt som inspiration og har ikke til formål at ensrette lokale aktiviteter eller valgte emner.

På frivilligfredag.dk kan du få konkrete ideer til, hvordan man kan arbejde med årets tema inden for forskellige områder.

Reviderede pjecer om magtanvendelse

Socialstyrelsen har netop revideret sine pjecer om magtanvendelse på voksenområdet. Der er tre forskellige pjecer, en til myndighedspersoner, en til fagpersoner og én til borgere.

Baggrunden for revisionen er den ændrede opgavefordeling på det sociale område: De sociale nævn er nedlagt, og der er oprettet fem nye socialtilsyn. Pjecerne er ændret i overensstemmelse hermed.

Alle tre pjecer gennemgår reglerne i serviceloven om magtanvendelse i forhold til personer med betydelig og varigt nedsat psykisk funktionsevne. De kan både bruges som konkret input til det daglige arbejde og som undervisningsmateriale. Pjecerne præsenterer cases, som illustrerer og underbygger vinkler på de faglige og juridiske forhold.

I pjecen til myndighedspersoner er der blandt andet en gennemgang af

§129 i serviceloven om flytning uden samtykke. Det er yderst relevant. I LEVs rådgivning har vi desværre set en del eksempler på, at kommuner ikke kender eller forstår disse regler, hvad der kan resultere i ulovlig tvangsflytning af borgere. Når fejlen opdages, er det desværre typisk for sent at ændre beslutningen.

Pjecerne kan downloades på socialstyrelsen.dk.

LANDSFORENINGEN LEV

– udvikling for udviklingshæmmede

LANDSKONTOR:

Blekinge Boulevard 2, 2630 Taastrup
Telefon: 3635 9696
E-mail: lev@lev.dk
Web: www.lev.dk

KONTOR- OG TELEFONTID:

Mandag til torsdag: 9.00-16.00
Fredag: 9.00-13.00
Bankkonti i AL-Bank:
5332 0245153 (gaver og bidrag)
5323 0382733 (kontingenter m.v.)

LANDSFORMAND:

Sytter Kristensen
Tlf. 4016 8044
e-mail: sk@lev.dk

NÆSTFORMAND

Tonny Mortensen
Tlf. 2168 6273
e-mail: tm@lev.dk

LEV BLADET:

Nr. 2/64. årgang 2015
ISSN: 1903-7937

PROTEKTOR:

Hendes Majestæt
Dronningen

MEDLEM AF:

Inclusion International
NSR – Nordisk Samarbejdsråd

ANSVARSHAVENDE REDAKTØR:

Sytter Kristensen

REDAKTION:

Arne Ditlevsen, Sytter Kristensen,
Lasse Rydberg, Hans Andersen,
Thomas Gruber

FORSIDEFOTO:

Carsten Bundgaard

STOF TIL BLADET SENDES TIL:

Blekinge Boulevard 2, 2630 Taastrup
Telefon: 3635 9696
Telefax: 3635 9697
E-mail: redaktion@lev.dk
Indsendte bidrag afspejler ikke
nødvendigtvis LEVs holdninger.

DEADLINE:

Deadline for LEV 3/2015 er 7. april.
Bladet udkommer 5. maj.

ANNONCEKSPEDITION:

FL Reklame
Damgårdsvej 46, Gram
8660 Skanderborg
Tel. 8793 3788
Email: fl@flreklame.dk

OPLAG: 8.000 stk.

LAYOUT OG TRYK:

Synergi Reklamebureau Webbureau

LEVS RÅDGIVNINGSTJENESTE:

Mandag, tirsdag, onsdag:
10.00-12.00
Torsdag, fredag, lørdag, søndag:
Lukket
Ring 8038 0888
(LEV betaler samtalen)
E-mail: raadgivningen@lev.dk

Assens/Middelfart/Nordfyn

Ingrid Rasmussen
Tlf. 6445 1562
e-mail: ingrid.rasmussen@kabelmail.dk

Billund

Mette Andersen
Tlf. 2870 3091
e-mail: flintemarken@gmail.com

Bornholm

Svend Pedersen
Tlf. 2151 0399
e-mail: svendp07@gmail.com

Djursland

Per Sørensen
Tlf. 8639 4881
email: sorensen.ahorn6@mail.tele.dk

Dragør/Tårnby

Johnny Fredelund
Tlf. 2468 2354
e-mail: hjfredelund@yahoo.dk

Egedal

Jane Villemoes
Tlf. 4031 7597
e-mail: janevillemoes@msn.com

Esbjerg/Fanø

Dorthe Højriis Thomsen
Tlf. 7545 0383
e-mail: dhtprivat@mail.dk

Favrskov/Skanderborg

Lone Thykær
Tlf. 8691 1070
e-mail: thykeer@webspeed.dk

Faxe/Vordingborg/Stevns

Winnie Lindner Pedersen
Tlf. 2945 8313
e-mail: winnie_lindner@mail.tele.dk

Fredensborg/Hørsholm/Rudersdal

Flemming Sundt
Tlf. 4586 1707
e-mail: flemmingsundt@gmail.com

Frederiksborg

Kirsten Bartroff
Tlf. 3871 3158
e-mail: kirsten.bartroff@kreds.lev.dk

Frederikssund

Ninette Hartwich
Tlf. 4738 4010
e-mail: lev.frederikssund@gmail.com

Furesø

Sine Holm
Tlf. 4498 4454
e-mail: sine@biomerieux.dk

Fåborg-Midtfyn/Ærø

Ulla Stick
Tlf. 6268 1987
e-mail: ulla.stick.kredslev@mail.dk

Gentofte

Jens Christian Pedersen
Tlf. 3968 2056
e-mail: jcpedersen@gmail.com

Gladsaxe

Alice Rasmussen (kontaktperson)
Tlf. 3969 5852
e-mail: alice.rasmus@webspeed.dk

Greve

Allan Jørgensen
Tlf. 4390 8963
e-mail: allan_joergensen@mail.dk

Haderslev

Solvej Laugesen
Tlf. 7484 1665
e-mail: solvej1954@gmail.com

Halsnæs

Rita Simonsen
Tlf. 4971 9471
e-mail: ritas@os.dk

Hedensted/Horsens

Dorrit S. Haulrich
Tlf. 7589 7919
e-mail: dokinira@hotmail.com

Helsingør

Jacob Svendsen
Tlf. 4922 6162
e-mail: jacob.svendsen@pol.dk

Herlev

Malene Hyldekrog
Tlf. 2467 3179
e-mail: malene@hyldekrog.dk

Hillerød/Allerød

Dorthe Kann
Tlf. 4826 1050
e-mail: dkann@dadlnet.dk

Holbæk/Odsherred

Morten Løvschall
Tlf. 5917 3917
e-mail: morten@lovschall.name

Høje Taastrup

Erik Petersen
Tlf. 2211 3430
e-mail: svane1@post11.tele.dk

Kalundborg

Søren Hansen
Tlf. 5950 7416
e-mail: sdh@dbmail.dk

Kerteminde

Laurits Nielsen
Tlf. 6534 1509
e-mail: lauhed1@gmail.com

Kolding

Inge Stausholm
Tlf. 7553 1320
e-mail: inge@istausholm.dk

København

Danielle Pröschild
Tlf. 4013 7016
e-mail: danielle@proschold.dk

Køge

Ulla Fougts
Tlf. 5682 2369
e-mail: u.fougts@yahoo.dk

Lolland-Falster

Kari Nordeide
e-mail: kari.nordeide@gmail.com

Morsø

Lone Øst
Tlf. 9776 4698
e-mail: zenofexxx@sol.dk

Nyborg

Ole Skovsboell
Tlf. 4029 6097
e-mail: skovsboell@hotmail.com

Næstved

Hanne Kristensen (kontaktperson)
Tlf. 2291 5746
e-mail: larskristensen@stofanet.dk

Odder/Samsø

Tom Møller Jensen
Tlf. 3020 9133
e-mail: tom.m.jensen@gmail.com

Odense

Ib Poulsen
Tlf. 2388 5993
e-mail: ib.poulsen@gmail.com

Randers

Preben Schmidt
Tlf. 8640 2217
e-mail: preben@achtenschmidt.dk

Ringsted

Mona Williams
Tlf. 5764 3584
e-mail: lev.ringsted@gmail.com

Roskilde/Lejre

Bjørn Lykke Sørensen
Tlf. 6172 0976
e-mail: bohism29@gmail.com

Rødovre

Tom Olsen
Tlf. 2021 3651
e-mail: tom-riechmann@post.tele.dk

Silkeborg

Anders Christensen
Tlf. 8684 6221
e-mail: anderschristensen1976@gmail.com

Skive

Jørn Bruun
Tlf. 9752 5516
e-mail: bruun.skive@youmail.dk

Slagelse/Sorø

Gitte Larsen
Tlf. 58376012
e-mail: gla@attheweb.dk

Solrød

Carsten Wærns
Tlf. 5614 4125
e-mail: waerens@webspeed.dk

Svendborg/Langeland

Frank E. Jensen
Tlf. 6222 1490
e-mail: edelberg@stofanet.dk

Sønderborg

Finn Schmidt (kontaktperson)
Tlf. 2532 0805
e-mail: fluefinn43@gmail.com

Thisted

Gerda Kobberøe (kontaktperson)
Tlf. 9793 7444

Tønder

Jens Ellekjær
Tlf. 7472 4094
e-mail: je@kreds.lev.dk

Varde

Ole Lennart
Tlf. 2170 0359
e-mail: familien-lennart@mail.dk

Vejen

Finn Nygaard
Tlf. 7552 4740
e-mail: finn@asbovej.dk

Vejle

Kirsten Marie Sørensen
Tlf. 2176 3921
e-mail: ksorensen@stofanet.dk

Vendsyssel

Fridolin Laager
Tlf. 9847 9116
e-mail: laagerf@gmail.com

Vestegnen

Niels Tobiasen
Tlf. 2420 1624
email: lev.vestegnen@kreds.lev.dk

Vestjylland

Kurt Veise
Tlf. 6140 9025
e-mail: kurt.veise@lev-vestjylland.dk

Viborg

Susanne B. Andersen
Tlf. 2822 0596
e-mail: susannebandersen5@gmail.com

Aabenraa

Magny Jønch
Tlf. 7452 6472
e-mail: magnyjonch@webspeed.dk

Aalborg/Himmerland

Anders Hind
e-mail: hindanders@gmail.com

Aarhus

Anni Sørensen
(konstitueret formand)
Tlf. 2628 3083
e-mail: anni.soerensen6@skolekom.dk

Angelmanforeningen i Danmark

Jane Villemoes
Tlf. 4031 7597
e-mail: angelmanforeningen@gmail.com
www.angelman.dk

Danske Døvblindfødtes Forening

Vibeke Faurholt
Tlf. 9885 4332
e-mail: faurholt@mail.tele.dk
www.ddbf.info

Dansk Forening for Tuberøs Sclerose

Liselotte W. Andersen
Tlf. 8627 7714
e-mail: brandersen@webspeed.dk
www.tsdanmark.dk

Den danske CDG-forening

Pia Seitzberg
Tlf. 3512 5125
e-mail: johnnymadsen@email.dk
www.cdg.dk

Handicappede børn og unge uden diagnose

Anja Grevinge
Tlf. 6178 0508
e-mail: hbudmail@gmail.com
www.hbud.dk

Landsforeningen for Rubinstein-Taybi Syndrom

Karin Kirkedal Hansen
Tlf. 3116 5559
e-mail: kirkedal.hansen@jafnet.dk
www.Rubinstein-TaybiSyndrom.dk

UniqueDanmark

Dorte Vestergren Møller
e-mail: dorte@uniquedanmark.dk
www.uniquedanmark.dk

Kristelig Handicapforening

Thomas Bjerg Mikkelsen
e-mail: formand@k-h.dk
www.k-h.dk

Smith-Magenis Syndrom Forening

Pernille Fox
Tlf. 2763 8808
e-mail: pernille@smithmagenis.dk
www.smith-magenis.dk

Landsforeningen Downs Syndrom

Thomas Hamann
Tlf. 2129 6675
email: donluffe@me.com
downssyndrom@downssyndrom.dk
www.downssyndrom.dk

Landsforeningen for Fragilt X syndrom

Eva Bryld
Tlf. 2349 0317
e-mail: formand@fragiltx.dk
www.fragiltx.dk

Dansk Forening for Williams Syndrom

Mette Grentoft
Tlf. 2261 2760
e-mail: williamssyndrom@mail.dk
www.williams-syndrom.dk

Landsforeningen for Prader-Willi Syndrom

Jytte Helgogaard
Tlf. 2167 1299
e-mail: jyttehelgogaard@tdcadsl.dk
www.prader-willi.dk

Landsforeningen for Sotos Syndrom

Yvonne Wounlund
Tlf. 6447 1090
e-mail: yvonne-wounlund@mail.dk
www.sotosyndrom.dk

Landsforeningen Rett Syndrom

Martin Jagd Nielsen
Tlf. 2170 3314
e-mail: martin@rett.dk
www.rett.dk

ULF – Udviklingshæmmedes Landsforbund

Lars Gjermandsen
Tlf. 7572 4688, Fax 7572 4633
e-mail: ulf@ulf.dk
www.ulf.dk

Copyright:

LEV må gerne kopieres og på anden måde anvendes, hvis kilden tydeligt angives.

Et eksemplar af den pågældende publikation bedes tilsendt LEVs redaktion. ISSN 1903-7937

Byggeri af fritids- og helårshuse

STENHØJ HUSENE

Industrivej 11 · Vangen · 9900 Frederikshavn
Tlf. 9847 9055 · www.stenhøj-husene.dk

REPARATION · NYBYGGERI

Vi udfører og giver gerne uforbindende tilbud på alt indenfor:

VVS

- naturgas
- solvarme
- vand
- varme
- sanitet

Ribe V·V·SERVICE

75 42 06 21

Ribe VVS Service A/S
Ørstedesvej 1 · 6760 Ribe

Epi-Care®

Tryghed når du sover

Alle, som har epilepsi tæt inde på livet, kender angsten for at overser alvorlige anfald. Epi-Care anfaldsalarm er et sikkert hjælpemiddel ved natlige anfald med kramper.

Epi-Care er nyeste teknologi med bl.a. selvtestfunktion, hukommelse og automatisk advarsel ved fejl. Grundet høj følsomhed også velegnet for små børn.

Dokumentation for funktion

Epi-Care er testet på flere europæiske hospitaler, læs om Epi-Care prøvninger på www.danishcare.dk - Se også nærmere om nuværende brugeres erfaringer her. Epi-Care er markedets mest sikre anfaldsalarm.

**Danish Care
Technology ApS**

Kontakt os på telefon 58 50 05 65 eller www.danishcare.dk for yderligere oplysninger.

KARISE EFTERSKOLE www.karise-efterskole.dk

For elever med særlige læringsforudsætninger

KARISEUDDANNELSEN www.kariseuddannelsen.dk

STU - Helhedsorienteret særlig tilrettelagt ungdomsuddannelse

KULTURHUSET LEOPOLD www.kulturhusetleopold.dk

Beskæftigelses tilbud - Socialøkonomisk virksomhed

FORKANTEN www.forkanten.dk

Et inkluderende botilbud

en fælles vej
til voksenlivet

FEDDET

OPHOLDSTED OG BOTILBUD

Tinghøjgade 69, 9493 Saltum - Telefon: 98 88 44 05 - Fax: 98 88 44 15
Mail: info@botilbud-feddet.dk - Web: www.botilbud-feddet.dk

80 OG STØTTE TILBUD FOR
LUNGE MED...

...AUTISME, ASPERGER, NLD,
ADHD, OCD...

Andersen Netværk • Løvegade 10B • 4200 Slagelse
40 77 70 50 • kontor@aspergerforum.dk • www.andersen-netvaerk.dk

www.stofferretailsolutions.dk

STOFFER RETAIL SOLUTIONS

Danmarks Innovative Inventarproducent

Stoffer Retail Solutions
Hårupvej 12 • 8600 Silkeborg
Tlf. 86 84 61 08 • stoffer@stofferretailsolutions.dk

Jernbanegades Fysioterapi

www.jbgfys.dk

Maria Mortensen * Louise Bergmann Jensen * Lasse Lamberth

Jernbanegade 14 B
4700 Næstved

Tlf.: 55 73 03 73
jbg.fys@mail.dk

- Mange års erfaring i
behandling af børn med
og uden handicap.

- Overenskomst med den
offentlige sygesikring

akurat.dk

REKRUTTERING
VIKARSERVICE
RENGØRING
Tlf. 96 41 11 11

Boformen
Gaia

Boformen Gaia

Præstevænget 3A • 9320 Hjallerup
Tlf. 98 28 30 20 • www.gaiabo.dk

Frisk frugt og grønt hver dag!

Kæber på dagen
- hurra for sundhed!

FRUGT KARL
FRESH FRUIT & GRØNT ENGAS
Hørsholmvej 10 40 20 00 • Århus 75 97 98 20 00

GPV Group

... we deliver technology

PRESSALIT® care

www.pressaliticare.dk

Aalestrup

Busgade 10 D - 9620 Aalestrup
Telefon 99 66 94 94

www.byen-i-byen.dk

POST

PP DANMARK

Magasinpost SMP
ID-nr. 42104

JEG ER UNG OG HAR
UDVIKLINGSHÆMNING - KAN
DET OVERHOVEDET LADE SIG
GØRE, AT JEG FÅR
EN FORSIKRING?

JEG BOR I ET
BOFÆLLESSKAB, ER DET
SÅ MULIGT AT FÅ EN
FORSIKRING, DER IKKE KOSTER
FOR MEGET?

JEG HAR ET HANDICAP,
SÅ DERFOR ER DER INGEN
FORSIKRINGSSELSKABER, DER
VIL FORSIKRE MIG.

NÅR MAN ER
UDVIKLINGSHANDICAPPET,
SÅ HJÆLPER KOMMUNEN DA
MED EN FORSIKRING,
GØR DEN IKKE?

HVAD KAN DER SKE I
MIT LIV, SOM GØR, AT DET
ER NØDVENDIGT, AT JEG
FÅR EN FORSIKRING?

Forsikring

- er det overhovedet noget for mig?

Er dette tanker, du kan nikke
genkendende til?

Så kunne HANDI Forsikrings-
service være en god mulighed
for at få svar på dine spørgs-
mål om forsikring.

Vi tilbyder forskellige
forsikringsmuligheder til
mennesker med udviklings-
hæmning og andre handicap.

Ring til os og hør nærmere.

CODAN **HANDI**
Forsikringservice

HANDI Forsikringservice

Tlf. 3635 9640

[mandag-torsdag kl. 9-15:30]

Email: handi@lev.dk